

Anne-Marie and Gustaf Ander
Centre for Media Studies
at SSE Riga

Nordic Council of Ministers
Office in Lithuania

LITHUANIAN
JOURNALISM
CENTRE

Poradnik prawny dla dziennikarzy

Autorzy: Liudvika Meškauskaitė, Dainius Sinkevičius

Redaktor: Džina Donauskaitė

Wilno, 2018 r.

Anne-Marie and Gustaf Ander
Centre for Media Studies
at SSE Riga

Nordic Council of Ministers
Office in Lithuania

LITHUANIAN
JOURNALISM
CENTRE

Poradnik prawny dla dziennikarzy

Autorzy: Liudvika Meškauskaitė, Dainius Sinkevičius

Redaktor: Džina Donauskaitė

© Authors, Anne-Marie and Gustaf Ander Centre for Media Studies
at the Stockholm School of Economics in Riga,
Nordic Council of Ministers Office in Lithuania, Lithuanian Journalism Centre

Wilno, 2018 r.

Wstęp

Wolność słowa stanowi podstawową wartość społeczeństwa demokratycznego. Nie tylko zapewnia ona możliwość wyrażania siebie, ale również obliguje nas do oceniania oraz przyjmowania odpowiedzialności za korzystanie z niego.

Wolność słowa oraz poszanowanie jej poprzez uwzględnianie społeczeństwa w otwartych dyskusjach stanowi podstawę codziennej pracy dziennikarzy oraz mediów. Dziennikarze działają jako strażnicy wolności słowa podczas zbierania oraz rozpowszechniania ważnych informacji, inicjując dyskusje publiczne o znaczeniu społecznym oraz zapewniając zróżnicowanie opinii, wymagają w ten sposób odpowiedzialności ze strony władz.

Wbrew pozorom, wolność słowa nie oznacza prawa do wyrażania siebie poprzez wygłaszanie jakichkolwiek kwestii w dowolny sposób – wolność słowa kończy się wraz z pogwałceniem innych praw i swobód człowieka, a interes publiczny związany ze znajomością informacji jest przesadzony. Dlatego też zawodowe korzystanie z wolności słowa wymaga nie tylko wyraźnej deklaracji ze strony dziennikarza, którego obowiązkiem jest informowanie społeczności w sposób kompleksowy i etyczny na temat spraw jej dotyczących. Niezbędne jest również obiektywne postrzeganie oraz szczegółna znajomość prawa i regulacji, mając na uwadze fakt, że jako wartość, wolność słowa opiera się na przepisach.

Podstawowym aktem prawnym zapewniającym wolność słowa wszystkim obywatelom jest Konstytucja Republiki Litewskiej. Zgodnie z Konstytucją Republiki Litewskiej cenzura jest zakazana – wolność mediów jest ustanowiona jako próg dla demokracji. Głównym prawem regulującym funkcjonowanie mediów oraz pracę dziennikarzy jest ustawa o przekazywaniu informacji opinii publicznej (UoPIOP). Ustanawia ona prawa i obowiązki dziennikarzy, normy dotyczące mediów oraz system autoregulacji.

Oprócz zapewniania tych praw, ustawa określa warunki niezbędne do pracy dziennikarza: szybki dostęp do informacji, ochronę źródeł informacji oraz prawo do odmowy pracy w przypadku nacisku na dziennikarza ze strony środowisk politycznych lub biznesowych. Dziennikarz ma określony zakres odpowiedzialności: oddzielanie faktów od opinii, w przypadku rozpowszechniania informacji zapewnianie osobie krytykowanej prawa do odpowiedzi, weryfikowanie informacji, zapewnianie zróżnicowania opinii, a także zachowanie niezależności oraz bezstronności.

Spory mające źródło w konflikcie między wolnością a innymi prawami człowieka są w większości rozstrzygane z wykorzystaniem jako wytycznych form prawa cywilnego. Organizacje medialne, dziennikarze oraz redaktorzy mogą podlegać odpowiedzialności administracyjnej, a nawet karnej. Odpowiedzialność karna jest co do zasady traktowana jako ostateczność, a organizacje międzynarodowe chroniące prawa dziennikarzy krytykują ich kryminalizację za łamanie zasad dotyczących świadomości publicznej w społeczeństwach demokratycznych.

Legislacja może ulegać zmianie na korzyść lub niekorzyść wolności słowa. Dlatego też osoby pracujące w zawodzie muszą znać normy prawne dotyczące wolności słowa, nie tylko po to, aby móc dobrze wykonywać swoją pracę, ale także w celu obrony swojego terytorium zawodowego przed ograniczeniami wolności słowa oraz ingerencjami w sferę publiczną.

Mamy nadzieję, że niniejszy poradnik będzie stanowić dla Ciebie nie tylko wprowadzenie do istniejących regulacji dotyczących mediów i dziennikarzy, lecz również zachętę do dyskusji na temat polityki dotyczącej przekazywania informacji odbiorcom publicznym na Litwie.

Zobowiązania prawne dziennikarzy

1. Wolność słowa oraz prawo do informacji stanowią podstawowe wartości społeczeństwa demokratycznego. Celem mediów oraz dziennikarzy w społeczeństwie demokratycznym jest zbieranie, organizowanie i rozpowszechnianie informacji o wydarzeniach istotnych dla społeczeństwa.

3. Dziennikarz musi niezwłocznie zmienić lub zdementować informacje niezgodne z rzeczywistością w ten sam sposób, w jaki zostały one opublikowane.

4. Dziennikarz ma prawo oraz etyczny obowiązek nieujawniania swoich źródeł informacji. Tego rodzaju ujawnienia może wymagać wyłącznie sąd, zgodnie z warunkami przewidzianymi przez prawo.

7. Dziennikarz musi unikać konfliktów interesów w ramach swojej pracy.

8. Dziennikarz musi postępować zgodnie z zasadami etycznymi dziennikarstwa, które można wyrazić w postaci ogólnej zasady humanitaryzmu: Traktuj innych tak, jak chcesz, aby traktowano ciebie.

10. Dziennikarz musi przestrzegać praw autorskich.

2. Realizując swój cel, dziennikarze muszą przestrzegać podstawowych zasad wolności słowa. Powinni dostarczać rzetelne, zweryfikowane i bezstronne informacje i dopilnować, by osoba krytykowana otrzymała prawo do bycia wysłuchaną przed opublikowaniem informacji, jak również prawo do odpowiedzi po publikacji tychże.

5. Dziennikarz ma prawo odrzucić zadanie, jeśli jego wykonanie stoi w sprzeczności z prawem lub jego poglądami osobistymi.

6. Dziennikarz może zrzec się swoich praw autorskich, jeśli jego praca została zniekształcona w ramach procedury redakcyjnej.

9. Dziennikarz musi łączyć prawo społeczeństwa do informacji z podstawowymi prawami człowieka, szczególnie z prawem do domniemania niewinności oraz prawem do prywatności. Dziennikarz musi zachować szczególną ostrożność w przypadku informacji dotyczących nieletnich oraz innych osób szczególnego traktowania, jak również w razie postępowania z danymi dotyczącymi zdrowia ludzi.

Spis treści

1. Prawo dziennikarzy do uzyskiwania informacji	6
2. Poufność źródła informacji	8
3. Prawa autorskie i wolność redakcyjna	10
4. Obowiązki dziennikarzy	12
5. Prawo cywilne	15
6. Ochrona danych osobowych	23
7. Prawo handlowe	25
8. Prawo administracyjne	26
9. Dane a ochrona nieletnich	27
10. Prawo karne	29
11. Inne problemy	32
ZAŁĄCZNIK	
ROZPORZĄDZENIE ZGROMADZENIA PARLAMENTARNEGO NR 1003 (1993) W SPRAWIE ETYKI DZIENNIKARSKIEJ, przyjęte 1 lipca 1993 r. na 42. posiedzeniu Zgromadzenia	34

1. Prawo dziennikarzy do uzyskiwania informacji

- ▶ Praca dziennikarza jest bezpośrednio związana z jednym z podstawowych praw obywatela w społeczeństwie demokratycznym – prawem do własnych przekonań oraz wyrażania ich, jak również realizacji swobody dostępu do informacji.
- ▶ Dziennikarz stanowi szczególny podmiot prawny, ponieważ posiada wyłączne prawa, których nie posiadają żadne inne osoby. Informacje, do których dziennikarze mają wyłączne prawa:

Instytucje krajowe i miejskie

- ▶ Każdy obywatel ma prawo uzyskiwać informacje od instytucji krajowych i miejskich, ale dziennikarze mają także prawo do żądania sprawniejszego przekazywania informacji, tj. w ciągu jednego dnia roboczego, a w przypadku informacji wymagających zbierania dodatkowych danych – w ciągu jednego tygodnia¹. Instytucje odmawiające dostarczenia informacji muszą przedstawić powody odmowy na piśmie w ciągu jednego dnia roboczego.

Inne osoby prawne

- ▶ Inne instytucje i przedsiębiorstwa, jak również organizacje, partie polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia oraz pozostałe organizacje dostarczają informacji dotyczących swojej działalności zgodnie z procedurą ustanowioną według ich statutu (regulaminu).
- ▶ W przypadku nieprzekazania dziennikarzowi informacji lub uniemożliwienia mu wykonywania jego obowiązków służbowych bez podstawy prawnej urzędnicy mogą być obciążeni opłatami administracyjnymi, poza tym może być na nich nałożona grzywna w wysokości 20–140 euro. W przypadku niedostarczenia informacji nałożona może być grzywna w wysokości 50–300 euro².

Podczas rozpraw sądowych

- ▶ Podczas rozpraw sądowych dziennikarze mogą monitorować proces i prowadzić jego zapis na piśmie, jednak nie mogą korzystać z urządzenia zapisującego dźwięk ani z żadnego innego urządzenia rejestrującego.

Filmowanie, fotografowanie i nagrania audio

- ▶ Dziennikarze mogą rejestrować ogłoszenie wyroku sądu z wykorzystaniem sprzętu technicznego³.
- ▶ Filmowany, fotografowany i nagrywany może być wyłącznie sędzia ogłaszający wyrok, w przeciwieństwie do innych osób zaangażowanych w postępowanie, ich przedstawicieli, wypowiedzi tych osób, ich dokumentów informacyjnych, procesowych oraz rzeczy osobistych.

¹ Art. 6 ustawy o przekazywaniu informacji opinii publicznej (w dalszej części przewodnika zwanej UoPIOP).

² Art. 547 kodeksu wykroczeń administracyjnych (w dalszej części przewodnika zwany KWA).

³ Opis procedury wykorzystania sprzętu technicznego w czasie ogłaszania wyroku sądu, zatwierdzony przez Radę Sądownictwa 25 maja 2018 r, Rozporządzenie nr 13P-46- (7.1.2).

- ▶ Dziennikarze zamierzający filmować, nagrywać lub fotografować ogłoszenie wyroku muszą złożyć do sądu podanie na piśmie. Dziennikarze muszą uzyskać informację o ewentualnym przyznaniu upoważnienia na jeden dzień roboczy przed ogłoszeniem wyroku.

PRZYKŁAD. *Telewizja chciałaby filmować ogłoszenie wyroku sądu w sprawie dotyczącej korupcji w polityce. Przedstawiciele mediów muszą złożyć na piśmie podanie o zezwolenie do sądu. W przypadku uzyskania zezwolenia operator może filmować wyłącznie sędziego ogłaszającego wyrok. Inne osoby zaangażowane w sprawę mogą być filmowane przed rozprawą sądową lub po niej.*

Zapoznawanie się z aktami spraw oraz z decyzjami sądu

- ▶ Fakt publicznego rozpatrywania sprawy nie oznacza, że dziennikarze mogą ignorować prawa uczestników przy rozpowszechnianiu informacji: prawa do domniemanej niewinności, prawa nienaruszalności prywatności osoby, prawa do wizerunku itp.
- ▶ Dziennikarz ma obowiązek oceniania informacji otrzymywanych podczas postępowania sądowego i określania, czy są one odpowiednie do celów rozpowszechniania.

PRZYKŁAD. *Do czasu zbadania sprawy dziennikarze nie mogą zadeklarować, czy osoba oskarżona o morderstwo jest faktycznie mordercą, nawet jeśli przyzna się ona do popełnionego przestępstwa – prawo to jest przyznawane wyłącznie w przypadku udowodnienia winy przez sąd. Do czasu skazania jest ona osobą podejrzaną (w czasie dochodzenia przedprocesowego) lub oskarżoną (po zakończeniu dochodzenia przedprocesowego oraz postawieniu w stan oskarżenia).*

- ▶ Wszelkie materiały dotyczące prowadzonych spraw cywilnych oraz dotyczących egzekwowania prawa są ogólnodostępne, z wyjątkiem posiedzeń sądu odbywających się za drzwiami zamkniętymi. Osoby nieobecne mogą w tym przypadku tworzyć kopie lub wyciągi. Jest to możliwe poprzez egzekwowanie werdyktu zamykającego rozprawę lub w przypadku sprawy stanowiącej przedmiot procedury kasacyjnej, po rozpatrzeniu jej w ramach procedury kasacyjnej lub po upływie terminu apelacji dla procedury kasacyjnej. Treść akt egzekwujących jest dostępna po ogłoszeniu werdyktu.
- ▶ Sprawy niejawne mogą w określonych okolicznościach być ujawniane, na przykład w przypadku spraw z udziałem osób nieletnich oskarżonych o przestępstwa.
- ▶ Na żądanie stron uczestniczących w sprawie z własnej inicjatywy sąd może zadecydować, że materiał związany ze sprawą lub jego część jest jawna. Decyzja taka jest zazwyczaj podejmowana w razie konieczności ochrony prywatności osoby, jej mienia i życia prywatnego, poufności informacji związanych z jej zdrowiem oraz w przypadku podejrzenia, że zostanie ujawniona tajemnica państwowa, służbowa, zawodowa, handlowa, lub innego rodzaju tajemnica chroniona na podstawie przepisów prawa.

PRZYKŁAD. *Sąd rozpatrzył głośną sprawę dotyczącą wykorzystania młodej dziewczyny, sprawca został skazany, a wyrok jest prawomocny. Sąd może odmówić dostępu do kompletnych akt sprawy, ponieważ dotyczy to nie tylko danych osób, ale również nietykalności seksualnej.*

- ▶ Od decyzji sądu odrzucającego podanie dziennikarza o dostęp do sprawy przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego poprzez wypełnienie oddzielnego odwołania.

- ▶ Nawet w przypadku udostępnienia akt sprawy nie wszystkie informacje mogą być upublicznione, podobnie jak nie wszystkie informacje mogą być ujawniane, nawet jeśli zostaną usłyszane podczas publicznej rozprawy.

PRZYKŁAD. Dziennikarz uczestniczący w rozprawie ogłosił, że osoba pozwana nie stawiała się na rozprawie, ponieważ została przyjęta do szpitala psychiatrycznego. Po przeczytaniu artykułu kobieta odwołała się do sądu i uzyskała zadośćuczynienie od gazety – informacje dotyczące danych związanych ze zdrowiem nie mogą być ujawniane publicznie.

Akredytacja dziennikarzy

- ▶ Organizator informacji publicznych posiada prawo udzielania akredytacji swoim dziennikarzom względem instytucji państwowych, partii politycznych, organizacji politycznych i publicznych, jak również innych instytucji.
- ▶ Akredytowany dziennikarz ma swobodny wstęp do organu akredytującego, może obserwować spotkania, konsultacje i inne wydarzenia, otrzymywać wyciągi, protokoły oraz inne dokumenty.
- ▶ Procedura akredytacji dziennikarza podlega ustanowieniu za obopólnym porozumieniem między organem akredytującym a organizatorem (upowszechniającym) informacji publicznych⁴.

2. Poufność źródła informacji

- ▶ Poufność źródła informacji⁵ stanowi ważną zasadę państwa demokratycznego, która pomaga dziennikarzom w uzyskaniu istotnych informacji dotyczących korupcji, nadużycia władzy i innych zjawisk niekorzystnych dla społeczeństwa.
- ▶ Gwarancja ochrony prawnej źródła informacji umożliwia mediom zapewnienie anonimowości wrażliwym źródłom informacji. Z prawnego punktu widzenia ochrona źródła informacji stanowi prawo dziennikarza, z punktu widzenia etyki dziennikarskiej – jest to zazwyczaj obowiązek.
- ▶ Dziennikarz, organizator informacji publicznych, rozpowszechniający oraz organizator lub uczestnik informacji publicznych (udziałowiec) mają prawo do nieujawniania źródła informacji.

PRZYKŁAD. Z Redakcją kontaktuje się osoba, która została doznała obrażeń ze strony policjanta i posiada informacje dotyczące korupcji w policji, która zgadza się je ujawnić wyłącznie, jeśli zagwarantowana będzie jej anonimowość. Po dokonaniu oceny interesu publicznego Redakcja (dziennikarz) może zachować poufność źródła oraz nie ujawniać swojego informatora.

⁴ Art. 12 UoPIOP

⁵ Art. 8 UoPIOP

- ▶ Sąd Konstytucyjny wyjaśnił, że ochrona źródła informacji nie może być uznawana za rzecz oczywistą⁶. W szczególnych przypadkach sąd może zobligować media lub dziennikarzy do ujawnienia źródła informacji, a w określonych warunkach – upoważniać do przeszukania i zajęcia mienia.
- ▶ Przeszukania i zajęcia mienia nie mogą być przeprowadzane wyłącznie w celach ujawnienia źródła informacji – prawo do nieujawniania informacji obejmuje ochronę dziennikarzy przed różnymi formami środków przymusu takimi jak zajęcie mienia, przeszukiwanie, podsłuchiwanie, śledzenie itp.
- ▶ Działania przymuszające mogą być podejmowane, jeśli środek tego typu jest stosowany jako ograniczenie niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w celu osiągnięcia celów statutowych lub ochrony korzyści statutowych w przypadku braku alternatywnych środków, a także jeśli środki takie zostały już wykorzystane oraz pod warunkiem, że środki przymusu są adekwatne do założonego celu.

PRZYKŁAD. *Agencja prasowa opublikowała informacje dotyczące ostrzeżeń Departamentu Bezpieczeństwa Stanu dla przywódców Litwy dotyczące przygotowywania przez Rosję prowokacyjnych danych. W rezultacie ujawnienia tajemnic państwowych prokuratura rozpoczęła dochodzenie przedprocesowe oraz przeprowadziła przeszukania miejsc pracy i domów dziennikarzy. Jednak sąd zdecydował, że obowiązek dziennikarza dotyczący ujawnienia źródła informacji określony w ustawie o postępowaniu karnym oraz śledzenie osoby, zgodnie z ich statusem ustawowym w społeczeństwie, to środki uznawane za ekstremalne i wyjątkowe, które mogą być stosowane wyłącznie w przypadku wyczerpania wszelkich pozostałych źródeł informacji⁷.*

- ▶ Obowiązek ujawniania źródła informacji oraz stosowanie środków przymusu przewidzianych przez prawo może nakładać sąd przy założeniu dwóch warunków koniecznych:
 - 1) Ujawnienie informacji jest konieczne ze względu na charakter kluczowy lub w inny sposób ważny dla interesu publicznego, a celem jest zapewnienie ochrony swobód i praw konstytucyjnych osób oraz egzekwowanie sprawiedliwości.
 - 2) Ujawnienie źródeł informacji w inne sposoby nie jest możliwe lub ze sposobów tych już skorzystano.
- ▶ W celu ujawnienia źródła informacji przeszukania i zajęcia mienia można przeprowadzać w miejscach pracy, domach, na terenie i w pojazdach organizatorów informacji publicznych, rozpowszechniających, uczestników i dziennikarzy.
- ▶ Przeszukania i zajęcia mienia przeprowadzane są zgodnie z procedurą ustanowioną przez kodeks postępowania karnego⁸, w obecności przedstawiciela wyznaczonego przez posiedzenie przedstawicieli organizacji wydawcy lub dziennikarza, lub też przez gościa proponowanego przez właściciela lub użytkownika budynku bądź pojazdu.

⁶ Wyrok Sądu Konstytucyjnego z 23 października 2002 r. dotyczący „zgodności art. 8 ustawy o przekazywaniu informacji opinii publicznej Republiki Litewskiej oraz art. 14 ust. 3 z Konstytucją Republiki Litewskiej”.

⁷ W następstwie tych zdarzeń ustawa o przekazywaniu informacji opinii publicznej, art. 8, została zmieniona 10 lipca 2014 r. – uzupełniono ją o zapisy zwiększające ochronę źródeł informacji dziennikarzy.

⁸ Art. 150 kodeksu postępowania karnego (w dalszej części przewodnika zwanego KKP)1. „Warunki przeszukań i zajęć mienia mające na celu ujawnienie tożsamości źródła informacji przeprowadzanych na terenie i w pojazdach organizatorów informacji publicznej, rozpowszechniających, uczestników i dziennikarzy”.

PRZYKŁAD. *Przedstawiciele władz przybywają do domu lub miejsca pracy dziennikarza w celu przeprowadzenia przeszukania. Przeszukanie nie może się odbyć, jeśli nie jest monitorowane przez pracodawcę dziennikarza lub jego autoryzowanego przedstawiciela, którym może być przedstawiciel Związku Dziennikarzy lub inna osoba zaproponowana przez dziennikarza.*

- ▶ W przypadku spraw o pomówienie media mogą ujawnić swoje źródło informacji przed sądem. W przypadku nieujawnienia źródła informacji sąd może dojść do wniosku, że źródło nie istnieje oraz że wiedza rozpowszechniana publicznie została sfabrykowana.
- ▶ W przypadku prowadzenia dochodzenia w sprawach cywilnych dotyczących szkód majątkowych i niemajątkowych, rozpowszechnianie danych niezgodnych z rzeczywistością oraz umniejszających honorowi i godności osoby musi być udowodnione przez przedstawicieli mediów. Czasami nie jest to możliwe bez ujawnienia źródła informacji.
- ▶ Media odmawiające ogłoszenia źródła informacji, innymi słowy – ujawnienia osoby dostarczającej dane, muszą dokonać rekompensaty wobec osoby poszkodowanej w formie płatności z tytułu szkód majątkowych i niemajątkowych. We wszelkich pozostałych przypadkach osoba rozpowszechniająca dane musi zrekompensować tego typu szkody.
- ▶ Poufność źródła informacji obliuguje redaktorów do zapewniania wolności dotyczącej korespondencji – nikt nie ma prawa do otwierania, dostępu ani publikacji treści listów oraz wiadomości otrzymywanych przez Redakcję, jak również do słuchania rozmów telefonicznych, z wyjątkiem bezpośredniego kontaktu. Innymi słowy, dane powierzone Redakcji przez obywateli, które nie mają być rozpowszechniane, powinny być zachowywane w tajemnicy, a nie rozgłaszane w ramach publikacji.

3. Prawa autorskie i wolność redakcyjna

Prawa dziennikarzy do ich dzieł

- ▶ Nawet jeśli dziennikarz posiada relacje zawodowe z organizatorem informacji publicznych, dziennikarz ma zagwarantowaną prawnie określoną autonomię. Oznacza to, że jego pracodawca lub organizator informacji publicznych musi uzgodnić z dziennikarzem na piśmie warunki wykorzystania dzieła autora⁹.
- ▶ Warunki mogą być określone w umowie zbiorczej, podpisanej przez media oraz ich pracowników lub organizację reprezentującą dziennikarzy (np. związek zawodowy). W przypadku braku tego typu umowy lub nieobjęcia dziennikarza tego typu umową:
- ▶ Prawa majątkowe do dzieła dziennikarza są przenoszone na jego pracodawcę na okres pięciu lat.
- ▶ Media zobowiązane są w adekwatny sposób wynagrodzić dziennikarza za wykorzystane dzieło autora.
- ▶ Autor posiada następujące prawa osobiste niemajątkowe:
 - 1) prawo żądania uznania praw autorskich poprzez wyrażne określenie nazwiska autora;
 - 2) prawo żądania, aby wykorzystanie pracy w dowolny sposób określało (lub nie) nazwisko autora lub jego pseudonim;

⁹ UoPIOP, art. 23, cz. 2

- 3) prawo sprzeciwu względem dowolnego zniekształcenia lub zmian dotyczących dzieła bądź jego nazwy, jak również wszelkich prób związanych z pracą, które mogą narazić na szwank honor lub reputację autora (prawo do nienaruszalności dzieła).
- ▶ Niniejsze prawa nie mogą być przenoszone na inne osoby, niezależnie od charakteru stosunku pracy i innych warunków, i należą wyłącznie do autora, zaś w zakresie informacji publicznych – do dziennikarza.

Wykorzystanie innych dzieł objętych prawem autorskim w mediach

- ▶ Organizatorzy informacji publicznych, rozpowszechniający informacje oraz dziennikarze zobowiązani są do korzystania z dzieł literackich, naukowych, sztuki oraz pozostałych dzieł zgodnie z prawem w zakresie praw autorskich i pokrewnych, jak również z innymi przepisami i regulacjami.
- ▶ Zwykle ogłoszenia informacyjne dotyczące wydarzeń nie są traktowane jako przedmiot praw autorskich¹⁰, dlatego też mogą one być wykorzystywane bez zezwolenia autora oraz innych praw autorskich do jego pracy i bez honorarium. Niemniej, w miarę możliwości należy określić i reprodukcować w mediach źródło oraz nazwisko autora.
- ▶ Artykuły dotyczące istotnych tematów dotyczących ekonomii, polityki i religii, które zostały już udostępnione publicznie, mogą być rozpowszechniane bez zgody i honorarium autora, jeśli autorzy tych artykułów lub inne osoby posiadające prawa autorskie do nich artykułów tego nie zakazały¹¹. W przypadku publikacji należy w miarę możliwości określić źródło oraz nazwisko autora. Emitowane dzieła podobnego rodzaju mogą być również reklamowane publicznie.
- ▶ Cytat stanowi krótki fragment innego dzieła. Cytaty stosuje się w celu ugruntowania twierdzeń autora, zwiększenia ich zrozumiałości lub odwołania się do poglądów lub myśli innego autora. Publikacja cytatów jest dozwolona bez zgody właściciela praw autorskich oraz innych podmiotów praw autorskich, jak również bez honorarium, pod warunkiem określenia autora oraz źródła. Dotyczy to zarówno cytatów wykorzystanych w języku oryginalnym, jak również tłumaczonych na inny język. Cytaty muszą być wierne i nie mogą przekraczać skali wymaganej dla celów cytowania¹².

PRZYKŁAD. *Między mediami miał miejsce spór dotyczący cytowania artykułów w innych formach mediów. Sąd zadeklarował, że publikacje umieszczane w portalach informacyjnych w Internecie mogą być traktowane jako dzieła podlegające prawom autorskim, a nie zwyczajne sprawozdania ze zdarzeń, dlatego ich wykorzystanie podlega tym samym wymogom, co reprodukcja dowolnego innego dzieła, np. może być cytowana wyłącznie mała część pierwszej części tekstu, przy czym należy podać odniesienia do praw autorskich danego dzieła¹³.*

Wolność redakcyjna

- ▶ Wolność redakcyjna dziennikarza obejmuje zakaz wpływania na dziennikarza poprzez zmuszanie go do prezentowania informacji nieobiektywnych. Nikt nie może dyktować, co i w jaki sposób powinien pisać dziennikarz.

¹⁰ Prawo w zakresie praw autorskich i pokrewnych (w dalszej części poradnika zwane PZPAP), art. 5, ust. 5.

¹¹ PZPAP, art. 24, cz. 1, ust. 1

¹² PZPAP, art. 21

¹³ Sąd Najwyższy Litwy, sprawa cywilna nr E3K-3-513-916/2016.

- ▶ Dziennikarz ma prawo odmówić wykonania zadania ze strony organizatora informacji publicznych, właściciela lub wyznaczonej osoby odpowiedzialnej, jeżeli zmusiłoby to dziennikarza do naruszenia praw, norm etycznych lub własnych przekonań.

PRZYKŁAD. *Dziennikarz otrzymuje od redaktora zadanie dotyczące sprawozdania z pikiety w centrum miasta. Dziennikarz przygotowuje sprawozdanie i przekazuje materiał redaktorowi; ten zaś uwzględnia w artykule stwierdzenia, które nie odpowiadają rzeczywistości bądź naruszają honor lub godność innej osoby. Dziennikarz może odmówić podpisania jego imieniem i nazwiskiem przygotowanego przez niego sprawozdania.*

- ▶ Organizator informacji publicznych musi¹⁴ zatwierdzić zasady wewnętrzne i/lub kodeks etyczny. Co najmniej jeden z tych dokumentów opracowanych przez organizatora informacji publicznych musi określać ochronę dziennikarzy przed potencjalnym ograniczeniem ich praw.

4. Obowiązki dziennikarzy

Obowiązek rozpowszechniania poprawnych, dokładnych i bezstronnych informacji.

- ▶ Ustawa o informacjach publicznych obliguje media oraz dziennikarzy do uważnej analizy informacji. Ponadto od mediów oraz dziennikarzy oczekuje się postępowania zgodnie z zasadami humanizmu, równości, posłuszeństwa, poszanowania człowieka, poszanowania wolności słowa, kreatywności, religii i świadomości, różnorodności opinii oraz przestrzegania zawodowych norm etycznych.
- ▶ Organizatorzy informacji publicznych oraz rozpowszechniający ze strony instytucji regulacyjnych i samoregulacyjnych (Inspektor Etyki Dziennikarskiej, Litewska Komisja ds. Radiowo-Telewizyjnych oraz Komisja ds. Etyki Informacji Publicznych) monitorują wypełnianie obowiązków przez dziennikarzy.
- ▶ Większość obowiązków dziennikarzy nie ma źródła w przepisach, lecz w zasadach moralnych oraz etycznych. Aktualnie prawo Litwy nie określa wyłącznej odpowiedzialności dziennikarzy – innymi słowy, dziennikarz jest równie odpowiedzialny za wszelkie naruszenia przepisów w dziedzinie informacji publicznych, co każdy inny obywatel Litwy.

PRZYKŁAD. *Znany bloger napisał obraźliwy i poniżający komentarz na portalu Facebook, w rezultacie czego został skazany. Sąd zdecydował, że słowa napisane przez autora komentarza są w oczywisty sposób sprzeczne ze zwyczajowymi zasadami postępowania i ogólnymi wymogami moralnymi człowieka oraz stanowią wyraźne naruszenie godności drugiej osoby. Jednak od 2015 r. wykroczenie zostało zdepenalizowane na Litwie, co oznacza, że bloger w tym samym przypadku zostałby potraktowany tak samo, jak każdy inny obywatel Litwy, z zastosowaniem tego samego prawa. To oznacza, że zgodnie z art. 507 Kodeksu Wykroczeń Administracyjnych, w przypadku obrazy urzędnika państwowego nakładana jest kara grzywny w wysokości 50–300 euro lub też jak to określono w przepisach postępowania cywilnego.*

¹⁴ PZPAP, art. 23

- ▶ W przypadku sporów cywilnych dotyczących publicznie rozpowszechnianych faktów niezgodnych z rzeczywistością zakładana jest niezgodność z faktami – innymi słowy dziennikarz ma obowiązek udowodnienia, że rozpowszechniane informacje są prawdziwe¹⁵.
- ▶ W przypadku wdrażania zasady różnorodności opinii konieczne jest przedstawienie w mediach maksymalnej możliwej ilości opinii.
- ▶ Jedną z najtrudniejszych do zrealizowania zasad w dziennikarstwie Litwy jest zasada niezależności dziennikarzy. Bardzo często organizatorzy informacji publicznych oraz rozpowszechniający opierają swoją politykę na subiektywnych opiniach, uprzedzeniach, swoich własnych ambicjach i interesach, co bezpośrednio lub pośrednio uniemożliwia dziennikarzom bezstronność.

Obowiązek wysłuchania osoby krytykowanej

- ▶ Każda osoba ma prawo do publicznego krytykowania działalności państwa, instytucji miejskich oraz organów publicznych, jak również urzędników i nie może być prześladowana za tego typu krytykę¹⁶.
- ▶ Krytykowana osoba musi w każdym przypadku mieć zapewnione prawo do wypowiedzi oraz wyjaśnienia publicznie informacji dostępnych na jej temat, jak również na temat jej działań¹⁷.

PRZYKŁAD. *W gazecie opublikowano informacje dotyczące byłego polityka w sporze z sąsiadami w związku z wybudowanym ogrodzeniem, jednak nie zapytano go o opinię w tej sprawie. Komisja Etyczna ds. Informacji Publicznych oceniła, że dziennikarz naruszył Kodeks Postępowania, ponieważ osoba krytykowana musi posiadać prawo do odpowiedzi, w przeciwnym wypadku lub jeżeli osoba ta odmówi skorzystania z prawa do odpowiedzi, konieczne jest poinformowanie o tym odbiorców w publikowanej publikacji. Decyzja ta została potwierdzona przez Najwyższy Sąd Administracyjny Litwy, ze zwróceniem uwagi na to, że dziennikarz oraz organizator informacji publicznych posiadają obowiązek zapewnienia osobie krytykowanej dostępu do prawa do odpowiedzi, a dziennikarze, którzy przygotowali artykuł, nie skontaktowali się nawet z osobą krytykowaną i nie zapewnili jej prawa do wyjaśnienia informacji znajdujących się w publikacji dotyczącej konfliktu z sąsiadami.*

Obowiązek zaprzeczania informacjom niezgodnym z rzeczywistością

- ▶ W przypadku rozpowszechniania w mediach informacji niezgodnych z rzeczywistością (w prasie, w telewizji, w radio itp.) osoba, której dotyczą rozpowszechniane dane, ma prawo do sprostowania informacji w formie pisemnej, jak również do żądania od mediów rozpowszechniających te informacje ogłoszenia owego sprostowania. Media dobrowolnie publikujące sprostowanie są zazwyczaj zwalniane z rekompensowania szkód.
- ▶ Osoba pisząca sprostowanie w związku z informacjami niezgodnymi z rzeczywistością może zdecydować o jego treści¹⁸.

¹⁵ Kodeks Cywilny, art. 2.24, cz. 1

¹⁶ UoPIOP, art. 9

¹⁷ UoPIOP, art. 15

¹⁸ Wymóg sprostowania, jak również warunków odpowiedzialności cywilnej, określają art. 44 UoPIOP oraz art. 2.24 cz. 2 Kodeksu Cywilnego.

- ▶ Sprostowanie należy ogłosić w ciągu dwóch tygodni bez żadnych opłat. Sprostowanie musi posiadać taki sam zakres i musi być ogłoszone w tym samym formacie, co informacje niezgodne z rzeczywistością ogłoszone wcześniej w mediach¹⁹.
- ▶ W przypadku zadeklarowania przez sąd, że media podważyły reputację biznesową podmiotu prawnego bądź uwłaczały honorowi lub godności osoby poprzez rozpowszechnianie informacji niedokładnych, nieodpowiednich lub stronicznych, media zobowiązane są do sprostowania tych informacji w ten sam sposób, co użyty w przypadku rozpowszechniania informacji oryginalnych.

PRZYKŁAD. *Zamieszczone na pierwszej stronie ogólnokrajowego dziennika wiadomości oparto na bezpodstawnych donimaniach dotyczących wywiadów z pracownikiem banku, trwających z osobami trzecimi, które mogły uczestniczyć na rynku finansowym w nielegalnej działalności uczestnika. Przedstawiono nawet szczegółowe zapisy donimanych rozmów, chociaż w trakcie dochodzenia okazało się, że dziennikarze nie dysponowali nimi. Kiedy sąd zadeklarował, że stwierdzenia są niezgodne z rzeczywistością oraz że dziennik wprowadza w błąd swoich czytelników, naruszając honor i godność, Redakcja opublikowała sprostowanie na tej samej stronie gazety, w miejscu publikacji oryginalnego artykułu, tj. na pierwszej stronie gazety, w artykule wstępnym.*

Zaangażowanie w sprawy etyki w dziennikarstwie²⁰

- ▶ Podstawowe założenie etyki w dziennikarstwie jest takie, że prawo do otrzymywania i rozpowszechniania informacji musi być respektowane jako jedno z najbardziej podstawowych praw, ale w praktyce musi ono zarazem zapewniać inne prawa i swobody człowieka.
- ▶ Organizatorzy informacji publicznych i rozpowszechniający je nie powinni traktować wiadomości jako swojej własności ani dóbr materialnych.
- ▶ Wolność informacji jest niekompatybilna z zakupem informacji publicznych za pieniądze lub w zamian za inne wynagrodzenie, a użytkownik informacji musi być wyraźnie powiadamiany o fakcie publikacji reklam komercyjnych²¹.
- ▶ Dziennikarze zobowiązani są do publikacji zgodnych z prawdą i uzasadnionych wiadomości i opinii, a poza tym mają zakaz rozpowszechniania opinii stanowiących naruszenie prawa i etyki.
- ▶ Wiadomości i opinie należy wyraźnie rozróżniać.
- ▶ Dziennikarze muszą się upewnić, że opinie są wyrażane w sposób zasadny i zgodny z etyką, bez celowego zniekształcania faktów oraz danych.
- ▶ Szanując różnorodność opinii, dziennikarze, organizatorzy informacji publicznych oraz rozpowszechniający je muszą zapewnić przynajmniej dwie różne opinie niepowiązanych stron w przypadku informacji kontrowersyjnych, niejasnych lub powiązanych z kwestiami pozostającymi w sprzeczności.
- ▶ Informacje należy zbierać i publikować wyłącznie w sposób zgodny z etyką i prawem.

¹⁹ UoPIOP, art. 44 oraz Kodeks Cywilny, art. 2.24 cz. 2.

²⁰ Na Litwie normy etyki w dziennikarstwie są określane przez krajowy akt prawny – Kodeks Etyczny dla Informacji Publicznych oraz międzynarodowy akt prawny – Rozporządzenie Zgromadzenia Parlamentarnego Parlamentu Europejskiego nr 1003 (1993) dotyczące etyki dziennikarskiej (patrz załącznik). Rozporządzenie to określa zasady etyki dziennikarskiej, które muszą być przestrzegane przez dziennikarzy w całej Europie.

²¹ UoPIOP, art. 2, cz. 41

- ▶ Etyka dziennikarska obejmuje również wolność redakcyjną dziennikarza, tj. fakt, że dziennikarze, organizatorzy informacji publicznych oraz rozpowszechniający je nie muszą koordynować ostatecznej wersji swojego dzieła z osobą, która dostarczyła informacje. Z drugiej strony ta norma etyczna jest formułowana wedle uznania, w związku z czym dziennikarz może zdecydować według własnej oceny, czy ostateczna wersja tekstu powinna być koordynowana z osobą, która udzieliła wywiadu.
- ▶ W przypadku źródła informacji wymagającego zachowania nazwiska w tajemnicy dziennikarze, organizatorzy informacji publicznych oraz rozpowszechniający je nie mają prawa do ujawniania go. W tym przypadku przyjmują odpowiedzialność prawną i moralną za wiarygodność publikowanych informacji.
- ▶ W przypadku podejrzania, że media dostarczyły nieścisłe lub fałszywe informacje, niezbędne jest niezwłoczne ich, bez komentarza na ich temat, dokładnie w tym samym miejscu w mediach, zaś po poprawieniu błędów w Internecie należy wskazać treść dzieła, która została poprawiona lub uzupełniona.
- ▶ Dziennikarze, organizatorzy organizacji publicznych oraz rozpowszechniający informacje publiczne powinni nadawać priorytet ochronie życia prywatnego osoby w przypadku przekazywania informacji o osobie prywatnej, a interesu publicznego w przypadku przekazywania informacji o osobie publicznej.
- ▶ Etyka dziennikarska stanowi o prawie do odpowiedzi, co oznacza, że osoba, która jest krytykowana, powinna zawsze mieć możliwość wyjaśnienia i sprecyzowania informacji lub zaprzeczenia im. W przypadku braku takiej możliwości lub odmowy skorzystania z niej przez daną osobę konieczne jest umieszczenie informacji o tym w tym samym dziele.
- ▶ Kodeks Etyczny dla Informacji Publicznych zakazuje również publikacji danych osobowych umożliwiających identyfikację osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa.
- ▶ W przypadku, gdy interes publiczny wymaga opublikowania nazwiska osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa, a następnie jej przestępstwo nie zostało udowodnione, to dziennikarze, organizatorzy informacji publicznych oraz rozpowszechniający informacje publiczne są zobowiązani do natychmiastowego powiadomienia odbiorców o niewinności tej osoby.

PRZYKŁAD. Dziennikarze publikują informację o aresztowaniu przez przedstawicieli władzy osoby podejrzanej o głośne przestępstwo, podając jej imię i nazwisko. Następnie sąd uniewinnia osobę podejrzaną w związku z brakiem przestępstwa lub nie udowadnia, że była ona zamieszana w popełnienie przestępstwa. Media są zobowiązane do zadeklarowania, że zapadł werdykt o niewinności, a w miarę możliwości – do aktualizacji artykułu archiwalnego (w przypadku publikacji na portalu w Internecie), ze wskazaniem, że domniemania nie zostały potwierdzone.

5. Prawo cywilne

- ▶ Sprawy sądowe w dziedzinie informacji publicznych są zazwyczaj rozpatrywane zgodnie z prawem cywilnym. Zazwyczaj spory wynikają z wolności słowa oraz innych praw osobowych (prawa do poszanowania honoru i godności człowieka (reputacji biznesowej), prawa do wizerunku, prawa do prywatności itp.) i są rozpatrywane na podstawie zasady ich zrównoważenia przy użyciu środków sądowych i pozasądowych.

- ▶ Konstytucja oraz Kodeks Cywilny określają, że wolność informacji może być ograniczona w przypadku rozstrzygnięcia konfliktu między wolnością słowa a innymi podstawowymi prawami człowieka. Ograniczenia prawne wolności informacji należy odróżnić od cenzury.
- ▶ Konstytucyjny termin *cenzura* odnosi się do procedury, w ramach której wszelkie planowane publikacje oraz inne produkty związane z informacjami publicznymi mają być przekazane instytucji publicznej sprawdzającej ich treść i upoważniającej (lub nie) do ich publikacji. Konstytucja w art. 44 ustanawia zakaz cenzury.
- ▶ Konstytucja w art. 25 wskazuje trzy grupy ograniczeń dotyczących wolności słowa:
 - 1) konieczne dla ochrony zdrowia, honoru, godności, życia prywatnego i moralności osoby;
 - 2) konieczne dla ochrony porządku konstytucyjnego;
 - 3) wolność słowa i rozpowszechniania informacji jest niekompatybilna z przestępstwami, zachęcaniem do nienawiści na tle rasowym, religijnym i społecznym, przemocą, a także z dyskryminacją, pomówieniami oraz dezinformacją.
- ▶ Zdolność do ograniczania wolności słowa występuje wyłącznie zgodnie z trzema warunkami (zwanymi „testem trójstopniowym”): 1) w przypadku zgodności owego ograniczenia z prawem, tj. jeśli jest ono przewidziane przez prawo; 2) w przypadku, gdy ograniczenie zapewniane przez to prawo ma na celu ochronę jednej lub wielu wartości przewidzianych w ust. 2 niniejszego artykułu; 3) w przypadku, gdy ograniczenie to jest nieodłączne w społeczeństwie demokratycznym²².

Nienaruszalność życia prywatnego²³

- ▶ Informacje dotyczące życia prywatnego osoby mogą być publikowane bez jej zgody w trzech następujących przypadkach: 1) gdy informacje pomagają w ujawnieniu naruszeń prawa lub przestępstw; 2) gdy informacje są prezentowane na posiedzeniu publicznym; 3) gdy informacje ujawniają okoliczności życia prywatnego osoby publicznej lub cechy osobiste o znaczeniu społecznym. Zasady te nie mogą być jednak stosowane dosłownie bez poszanowania dla ogólnych norm prawa do prywatności.

PRZYKŁAD. *Informacje ujawnione na posiedzeniu publicznym, dotyczące alimentów oraz innych okoliczności życia rodzinnego wysokiego przedstawiciela władz, opublikowane w ramach reprimendy w gazecie zostały uznane za naruszenie prawa osoby do prywatności, a powodowi przyznano zadośćuczynienie za naruszenie tych praw.*

- ▶ Łamanie nienaruszalności życia prywatnego jest uznawane w sprawach cywilnych, jeśli zidentyfikowanych zostanie następujących pięć zestawów faktów prawnych: 1) fakt dokonanego rozpowszechnienia informacji; 2) informacja rozpowszechniana dotyczy konkretnie strony pozywającej; 3) rozpowszechniane są informacje dotyczące życia danej osoby; 4) informacje są rozpowszechniane bez zgody danej osoby; 5) informacje są rozpowszechniane bez uzasadnionego interesu publicznego.

²² Test trzostopniowy ma swoje źródło w Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w art. 10, cz. 2; został opracowany w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

²³ KC, art. 2.23

Kwestia prawa do prywatności osoby publicznej

- ▶ Prawo litewskie nie określa bardzo wyraźnie koncepcji osoby publicznej. Osoby publiczne obejmują nie tylko polityków państwowych, ale również osoby zaangażowane w działalność społeczną lub polityczną, jak również te, których stała działalność jest związana z interesem publicznym²⁴. Jednakże intensywność działalności społecznej osoby, charakter obowiązków osoby publicznej oraz status publiczny osoby nie są definiowane przez prawo. Zgodnie z wyżej wymienionymi przepisami prawa możliwe jest ujawnienie życia prywatnego prawie każdej osoby zaangażowanej w działalność społeczną lub polityczną.
- ▶ Mimo że media mają obowiązek uwzględniać kwestie interesu publicznego oraz informować o osobach publicznych z uwzględnieniem ich życia prywatnego, osoba publiczna jest również uprawniona do prywatności.
- ▶ Znalezienie równowagi między potrzebą informowania odbiorców publicznych a niewykraczaniem poza granice prywatności może być skomplikowane: Sąd Najwyższy Litwy orzekł, że przy określaniu granic ochrony życia prywatnego osoby publicznej sądy powinny uwzględniać sytuację życia społecznego i politycznego osoby, wpływ osób na społeczeństwo oraz praktykę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka²⁵. Dlatego też przy podejmowaniu przez Redakcję decyzji o ujawnieniu związanym z upublicznieniem życia prywatnego osoby publicznej brane są pod uwagę dwie ważne poniższe okoliczności:

po pierwsze, debatowany temat;

Jeśli ingerencja w życie prywatne osoby jest związana z dyskusją publiczną dotyczącą kwestii ważnej dla społeczeństwa, ograniczenia dla wolności słowa będą minimalne.

PRZYKŁAD. *Jeśli przyjęcie ustawy ważnej dla społeczeństwa jest omawiane w prasie, interes publiczny związany z naruszeniem nienaruszalności życia prywatnego jednego lub większej ilości członków parlamentu jest uzasadniony, w nadziei, że ujawnione okoliczności wyjaśnią aspiracje i motywacje stojące za przyjęciem ustawy.*

po drugie, status osoby interweniującej w prywatność drugiej osoby oraz osoby, której prywatność jest naruszana.

Jeśli media są określane jako tabloidy, zainteresowane wyłącznie zaspokojeniem ciekawości odbiorcy, a nie uzasadnioną chęcią poznania, możliwe jest uznanie, że media naruszyły nietykalność życia prywatnego, nawet jeśli wypowiadają się o osobie publicznej.

²⁴ UoPIOP, art. 2, pkt. 77

²⁵ SNL13-01-2015, sprawa karna nr 2K-57/2015, SCL Kolegium Sądowe ds. Wydaleń, 02.01.2008, sprawy cywilne, S.Š. oraz V. Š. v. JSC „L. r.”, nr akt 3K-7-2 / 2008, ECHR, wyrok z dn.04.04.2007 w sprawie Lombardo i inni v. Malta, pozew nr 7333/06 itp.

PRZYKŁAD. Członek parlamentu zwrócił się do sądu w odniesieniu do informacji ogłoszonej w programie telewizyjnym dotyczącej uznawania pozamałżeńskich dzieci polityków jako naruszającej prawo osoby do prywatności. Po rozpoznaniu sprawy sąd uznał, że w programie rozrywkowym informacja dotycząca potencjalnych dzieci pozamałżeńskich została przedstawiona w formie humorystycznej, przez co sprawiała wrażenie, że nie jest wystarczająco wiarygodna, a sposób rozpowszechniania informacji wskazywał, że informacja nie miała na celu wywołania dyskusji publicznej ani analizy kwestii związanych z potencjalnym konfliktem interesów publicznych i prywatnych, a służyła wyłącznie przekazaniu nietypowych, pikantnych informacji dotyczących życia prywatnego osoby. Po ocenie treści informacji oraz kontekstu, w jakich zostały one przedstawione, sąd orzekł, że przekazanie informacji dotyczących dzieci pozamałżeńskich osoby publicznej mogłoby być uznane za zgodne z prawem i zasadne w interesie publicznym w celu poznania cech osobistych wybieranego polityka, jednak w rozpatrywanej sprawie informacje nie zostały przekazane celem promocji debaty publicznej mającej wykryć potencjalne naruszenia, aby zaspokoić i wyliczyć zasługi powoda, ponieważ kontekst informacji dotyczących potencjalnych dzieci pozamałżeńskich jest ewidentnie wyrachowany i poniżający.

- ▶ Prawo cywilne stanowi, że informacje dotyczące życia prywatnego osoby mogą być rozpowszechniane w świetle aktualnej pozycji osoby oraz jej pozycji w społeczeństwie, jeśli jest zgodnym z prawem i uzasadnionym *interesie publicznym* jest poznanie tych informacji²⁶.
 - 1) Uzasadniony interes publiczny jest rozumiany jako prawo społeczeństwa do uzyskiwania informacji dotyczących życia prywatnego osoby publicznej w przypadkach, w których konieczna jest ochrona praw i swobód innych przed negatywnymi konsekwencjami.
 - 2) Uzasadnienie wynika z oszacowania rozpowszechnianych informacji i jest determinowane zgodnie z kryterium racjonalności. Zgodnie z tym kryterium sądy uznają ciekawość za nieadekwatną podstawę dla upubliczniania życia prywatnego, nawet w przypadku osoby publicznej. Publikacja prywatnych faktów może być traktowana jako uzasadniona w przypadku wyraźnej intencji informowania społeczeństwa o kwestiach dla niego ważnych lub stworzenia pilnej potrzeby społecznej poznania owych informacji.
- ▶ W przypadku sporu, gdy media rozpowszechniają informacje dotyczące życia prywatnego aktywnego polityka lub osoby dobrze znanej w społeczeństwie bez ich zgody, media muszą udowodnić w sądzie nie tylko to, że osoba ta jest osobą publiczną (1), lecz również fakt, że rozpowszechniane informacje mogą mieć wpływ na społeczeństwo (być dla niego ważne) (2). W tym przypadku interes publiczny należy oceniać nie jako spekulatywny, lecz realny²⁷.

²⁶ SNL 13-09-2000 wyrok w sprawie cywilnej S. K. v. JSC N. A., nr akt 3K-807/2000, SNL, 2012.15.11 sprawy cywilne, sprawa R. C. oraz A. C. v. JSC Tele-3 oraz JSC TV PRO Media, nr akt 3K-3-481 / 2012.

²⁷ SNL 13-09-2000 wyrok w sprawie cywilnej S. K. v. UAB N. A., nr akt 3K-807/2000.

PRZYKŁAD. Powód zwrócił się do sądu i stwierdził, że w publikacji wydrukowanej w dzienniku, zatytułowanej „Juos vadina gėjais”, zastosowano dużą czcionkę z jego imieniem i nazwiskiem oraz zdjęciem dużego formatu. Powód twierdził, że artykuł zawierał informacje dotyczące jego życia prywatnego i wnioskował o przyznanie zadośćuczynienia (moralnego) za szkody spowodowane przez stronę pozwaną. Sąd podtrzymał roszczenie i przyznał zadośćuczynienie w związku z informacjami dotyczącymi życia prywatnego powoda oraz publikacją zdjęcia bez jego zgody, ponieważ informacje dotyczące orientacji seksualnej oraz zdjęć osobistych wchodziły w zakres koncepcji życia prywatnego. Strona pozwana z kolei twierdziła, że powód był osobą publiczną, znaną w społeczeństwie, występującą w filmach i przedstawieniach jako aktor, gospodarz programów telewizyjnych lub kierujący imprezami masowymi, w związku z czym odbiorcy publiczni mieli prawo poznania jego życia prywatnego, jednak panel sędziów orzekł: „Aby osoby zaangażowane w działalność publiczną i polityczną były uznane za osoby publiczne, niezbędne jest przedstawienie faktów dotyczących wpływu ich uczestnictwa na życie polityczne i społeczne”. Rozpowszechniający informacje, który ujawnił informacje dotyczące życia prywatnego tego typu osoby bez jej zgody musi udowodnić nie tylko, że osoba ta jest osobą publiczną (1), lecz również fakt, że informacje rozpowszechniane mogą mieć wpływ na społeczeństwo (2). Panel orzekł, że rozpowszechniane informacje dotyczące życia prywatnego powoda nie były uzasadnione przez interes publiczny, ponieważ strona pozwana nie udowodniła, że nieujawnienie informacji dotyczących orientacji seksualnej powoda stanowiłoby zagrożenie dla praw i swobód innych.

- ▲ Granice krytyki osób publicznych są szersze niż w przypadku osób prywatnych²⁸.
- ▲ Granice krytyki osoby poszerzają się proporcjonalnie do wpływu osoby oraz wysokości jej pozycji w społeczeństwie.
- ▲ W przypadku opinii wyrażanej w odniesieniu do osoby publicznej pociągnięcie do odpowiedzialności jest możliwe wyłącznie, jeśli nadużyto prawa do wyrażania opinii. Cele, sposób wyrażenia opinii oraz inne okoliczności związane z osobą, która rozpowszechniała opinię, również są brane pod uwagę podczas orzekania o fakcie naruszenia.
- ▲ W przypadku rozpowszechniania danych niezgodnych z rzeczywistością oraz szkodzących honorowi i godności osoby publicznej stosowana jest odpowiedzialność cywilna, tj. rekompensata szkód majątkowych i niemajątkowych oraz inne środki ochrony praw osoby (uznanie rozpowszechniania danych niezgodnych z rzeczywistością oraz szkodzących honorowi i godności osoby, obowiązek sprostowania tych danych itp.).

PRZYKŁAD. Powódka zwróciła się do sądu z pozwem o ochronę jej prawa do życia prywatnego oraz zadośćuczynienie. Zwróciła uwagę, że gazeta opublikowała kilka artykułów z jej zdjęciem oraz stwierdzeniami dotyczącymi jej życia prywatnego oraz imieniem i nazwiskiem jej nieletniego syna, faktem, że sąd przyznał alimenty ojcu chłopca oraz określiła sposób identyfikacji dziecka. Sąd przychylił się do roszczenia powódki i orzekł, że chociaż strona pozywająca była osobą publiczną (wysokim rangą urzędnikiem), „stwierdzenia uwzględnione w pozwie stanowiące przedmiot roszczenia związanego z naruszeniem jej prawa do życia prywatnego dotyczą kwestii relacji rodzinnych oraz utrzymania dziecka, które bez wątpienia należą do kategorii życia prywatnego”. Sąd stwierdził, że dziennik naruszył prawo powódki do nienaruszalności życia prywatnego i przyznał jej zadośćuczynienie oraz zwrot kosztów sądowych. Rozpowszechniający informacje publiczne wniósł apelację od wyroku w ramach procedury apelacji i kasacji, jednak Sąd Najwyższy Litwy pozostawił go bez zmian.

²⁸ Wyrok ETPC z 08/07/1986 w sprawie Lingens v. Austria, pozew nr 9815/82.

Prawo do wizerunku²⁹

- Dziennikarze zobowiązani są do uzyskania zgody osoby w celu fotografowania lub filmowania jej, jak również na reprodukowanie, prezentowanie, druk, sprzedaż lub innego rodzaju dystrybucję materiału filmowego, na którym uchwycono osobę (na całości lub części obrazu/filmu).
- Zakazana jest publikacja obrazów i filmów osób nieletnich bez zgody ich rodziców.
- Obraz osoby zmarłej może być wykorzystywany wyłącznie za zgodą ich bliskich – małżonka/malżonki, dzieci lub rodziców.

PRZYKŁAD. Dziennik opublikował artykuł dotyczący walki o opiekę nad dziećmi. Ich rodzice zmarli w wyniku przedawkowania narkotyków. Artykuł uwzględniał zdjęcie zmarłej pary. Zdjęcie zostało przekazane mediom przez rodziców zmarłej kobiety. Strona pozywająca zażądała, aby media przyznały, że poprzez publikację tego zdjęcia naruszyły one prawo do życia prywatnego ich zmarłego syna oraz jego rodziny. Po rozpoznaniu sprawy Sąd najwyższy Litwy stwierdził, że zdjęcie osoby zmarłej wykonane za jej życia może być prezentowane lub w inny sposób rozpowszechniane tylko za zgodą jej małżonka/malżonki, rodziców lub dzieci, chyba że osoba ta udzieliła takiej zgody jeszcze za życia. W przypadku zdjęcia przedstawiającego dwie osoby w celach publikacji zdjęcia wymagana jest zgoda obu osób, a w przypadku zdjęcia przedstawiającego osoby zmarłe – zgodę muszą wyrazić osoby najbliższe obu tych osób. Ponadto Skład Powiększony Sędziów zawyrokował, że okoliczności sprawy nie dają podstawy do orzeczenia, że publikacja zdjęcia stanowiącego powód sporu jest uzasadniona przez słuszny i ugruntowany interes publiczny. Zdjęcie to stanowiło wyłącznie ilustrację dla artykułu; priorytet powinien być przyznany prawu do prywatności, z uwzględnieniem prawa do wizerunku, a nie swobodzie rozpowszechniania informacji ani prawu społeczeństwa do wiedzy.

- Prawo do wizerunku nie jest jednak nieograniczone. Każdego dnia w mediach publikowane są dziesiątki zdjęć i innych obrazów, dlatego zrozumiałe jest, że uzyskiwanie zgody na ich wykorzystanie nie zawsze jest możliwe.
- Istnieją trzy przypadki³⁰, w których zgoda osoby na reprodukcję, sprzedaż, prezentowanie i druk jej obrazu nie jest wymagana:
 - 1) jeśli działania osoby związane są z aktywnością społeczną osoby lub jej oficjalną pozycją;
 - 2) jeśli działania osoby są wykonywane na żądanie organów ochrony porządku publicznego;
 - 3) w przypadku robienia zdjęć w miejscach publicznych.
- W odniesieniu do prawa do wizerunku ważne jest zrozumienie koncepcji terytorium prywatnego oraz przestrzeni publicznej. Sąd Najwyższy Litwy opracował koncepcję *miejsca odosobnionego*, według której osoba przebywająca w określonych miejscach (przestrzeniach) publicznych, ze względu na szczególne cele owych miejsc (przestrzeni) może również oczekiwać prywatności, mimo że miejsca te mogą być dostępne dla innych osób i nie należą do żadnej poszczególniej osoby znajdującej się na zdjęciu ani na filmie³¹.

²⁹ Kodeks Cywilny, art. 2.22.

³⁰ Kodeks Cywilny, art. 2.22, cz. 2

³¹ Wyrok SNL 13-02-2009 w sprawie cywilnej D. M. oraz L. M. v. JSC „E. ž.”, sprawa nr 3K-3-26/2009.

PRZYKŁAD. *Sąd zadecydował, że formalnie nieoficjalna plaża nudystów powinna być traktowana jako miejsce z uznanym statusem lokalizacji odosobnionej i niepublicznej. W tym przypadku sąd orzekł, że „strona pozwana, fotografując powodów na nieformalnej publicznie dostępnej plaży nudystów nienoszących kostiumów kąpielowych oraz publikując zdjęcia sporu w swojej gazecie bez zgody tych osób, m.in. w interesie komercyjnym oraz w celu zaspokojenia ciekawości czytelnika, wykorzystując informacje nieetyczne oraz nieodpowiadające rzeczywistości życia prywatnego strony składającej pozew oraz sposobów ich upubliczniania, naruszyła prawa strony pozywającej do wizerunku, a zarazem prawo do nienaruszalności życia prywatnego”.*

Nagrywanie potajemne oraz wykorzystanie dronów

- ▶ Potajemne monitorowanie osób z wykorzystaniem różnych urządzeń lokalizujących, z uwzględnieniem dronów, jest na Litwie zakazane. Tego typu działania mogą być prowadzone wyłącznie za zgodą sądu. Sąd Najwyższy Litwy rozpatrywał sprawę, w której ustanowiono, że potajemna obserwacja znanej osoby przez dziennikarzy stanowi naruszenie prawa³².
- ▶ Dziennikarze chcący skorzystać z dronów muszą uzyskać oddzielne zezwolenie, jeśli dron ma przelatywać nad gęsto zaludnionymi obszarami lub w odległości mniejszej od 50 m od nieautoryzowanych osób, obiektów, lotnisk i innych obiektów strategicznych. Ponadto zezwolenie to jest wymagane w przypadku wszystkich lotów na wysokości przekraczającej 120 m w niekontrolowanej przestrzeni powietrznej³³.
- ▶ W przypadku rejestrowania osób prywatnych z wykorzystaniem dronów niezbędne jest uzyskanie ich zgody na publikację zdjęć.
- ▶ Wykorzystanie dronów do rejestrowania informacji podczas wydarzenia publicznego nie będzie stanowić naruszenia prawa.

Naruszenia honoru i godności (reputacji biznesowej)³⁴

- ▶ Naruszenia honoru i godności osoby są orzekane w przypadku udowodnienia następujących czterech faktów prawnych:
 - 1) faktu, że dane zostały rozpowszechnione;
 - 2) faktu, że dane rozpowszechniane dotyczą powoda;
 - 3) faktu, że rozpowszechniane dane naruszają honor i godność powoda;
 - 4) faktu, że rozpowszechniane dane nie odpowiadają rzeczywistości.
- ▶ W przypadku sporu dotyczącego prawidłowości informacji rozpowszechnianych do odbiorcy publicznego zakładana jest wina mediów, tj. uważa się, że media rozpowszechniły dane naruszające honor i godność (reputację zawodową) osoby, nie odpowiadające rzeczywistości.
- ▶ Podczas rozprawy sądowej pracownicy mediów muszą udowodnić, że dopełnili swoich obowiązków dziennikarskich w sposób profesjonalny, szczerzy, zgodny z zasadami etyki dziennikarskiej oraz informowania społeczeństwa.

³² Wyrok SNL 14-08-2008 w sprawie cywilnej Ž. Ž v. JSC „E. Ž.” oraz JSC „L. r. ”, sprawa nr 3K-3-393/2008.

³³ Rozporządzenie Dyrektora Administracji Lotnictwa Cywilnego „dotyczące zatwierdzenia zasad korzystania z bezzałogowych statków powietrznych”.

³⁴ Kodeks Cywilny, art. 2.24

- ▶ W sprawach cywilnych dotyczących obrony honoru i godności kluczową kwestię stanowi oddzielenie wiadomości od opinii. W przypadku wyrażania opinii bez oparcia na faktach lub w celu poniżenia lub podważenia podmiotu prawnego uznaje się, że dziennikarze nadużywają wolności słowa, a ofiara może dochodzić odpowiedzialności cywilnej z tytułu tego naruszenia.

PRZYKŁAD. *Gazeta opublikowała publikację odnoszącą się do konkretnej agencji ochrony porządku cywilnego, którą opisała jako „organizację przestępczą zajmującą się przestępczością zorganizowaną”. Biuro Inspektora Etyki Dziennikarskiej ogłosiło, że Redakcja nie przedstawiła żadnych obiektywnych danych, które dowodziłyby prawidłowości i zasadności publikowanych informacji oraz obwiniania agencji ochrony porządku publicznego, a ochrona zorganizowanej działalności przestępczej nie może być traktowana jako obiektywna krytyka. Dlatego zadecydowano, że opublikowana wiadomość naruszyła i przekroczyła prawo do rozpowszechniania informacji, a działania gazety uznano za nadużycie wolności słowa.*

Odpowiedzialność cywilna (rekompensata szkód majątkowych i niemajątkowych)

- ▶ Istnieją trzy przypadki, w których media są zobowiązane do zrehabilitowania zarówno majątkowych, jak i niemajątkowych szkód spowodowanych przez rozpowszechnianie danych niezgodnych z rzeczywistością lub honorem i godnością (reputacją biznesową):
 - 1) w przypadku świadomej publikacji fałszywych danych, tj. w przypadku, gdy media miały lub powinny mieć świadomość, że dane nie odpowiadają rzeczywistości;
 - 2) w przypadku, gdy informacje te były rozpowszechniane przez personel obsługi mediów;
 - 3) w przypadku, gdy media rozpowszechniały dane anonimowo i odmawiały wskazania osoby, która ich dostarczyła – źródła informacji. We wszystkich pozostałych przypadkach osoba, która rozpowszechniała dane zobowiązana jest do zrehabilitowania szkód³⁵.
- ▶ Kwestia rekompensaty jest traktowana podobnie w przypadku upublicznienia faktów z życia prywatnego osoby bez słusznego i dobrze uzasadnionego interesu publicznego.
- ▶ Szkada jest oceniana indywidualnie w każdym przypadku ujawnienia faktów niezgodnych z rzeczywistością powodujących uszczerbek dla honoru i godności osoby i jest określana przez sąd rozpatrujący sprawę. Jednak przed wydaniem jakiegokolwiek wyroku sądy zalecają polubowne rozwiązanie wszelkich sporów.

Zwolnienie z odpowiedzialności cywilnej

- ▶ W przypadku ustalenia przez sąd faktu rozpowszechniania przez dziennikarza lub media informacji niezgodnych z rzeczywistością, przy czym Redakcja jest w stanie udowodnić, że w celu sprostania potrzebie informowania społeczeństwa dziennikarze lub media działali w rzetelnie (poprzez weryfikację wiadomości oraz poleganie na maksymalnej możliwej liczbie niezależnych źródeł), dziennikarze i media na ogół zwalniają się od odpowiedzialności cywilnej³⁶. Ustawodawca przewidział tę możliwość, biorąc pod uwagę specyfikę pracy mediów – ich cel publikowania informacji istotnych dla społeczeństwa w możliwie najkrótszym czasie, w przypadkach, gdy opóźnienie jest katastrofalne dla istotności informacji oraz interesu publicznego.

³⁵ UoPIOP, art. 54, cz. 2

³⁶ Kodeks Cywilny, art. 2.24, cz. 6

- ▶ Osoba rozpowszechniająca dane niezgodne z rzeczywistością jest zwalniana z odpowiedzialności cywilnej w przypadku trzech warunków koniecznych: 1) dane te są publikowane na temat osoby publicznej oraz jej działalności; 2) osoba, która ujawniła dane, udowodnia, że działała rzetelnie; 3) osoba, która opublikowała dane, miała na celu zaznajomienie społeczeństwa z osobą publiczną oraz jej działalnością³⁷.
- ▶ Zwolnienie z odpowiedzialności cywilnej jest możliwe w przypadku, gdy rozpatrywana jest sprawa honoru i godności osoby lub ochrony prawnej podmiotu prawnego, wyłącznie jeśli wymagane jest uznanie szkód majątkowych lub niemajątkowych³⁸.
- ▶ W przypadku sporu wynikającego z nienaruszalności prawa do prywatności lub prawa do wizerunku prawo nie przewiduje zwolnień z odpowiedzialności cywilnej.
- ▶ W przypadku rozpatrywania tego typu sporu sąd ma możliwość zwolnienia osoby, która rozpowszechniała informacje, z odpowiedzialności cywilnej (odszkodowania majątkowego i niemajątkowego). Nie oznacza to jednak, że osoba rozpowszechniająca dane niezgodne z rzeczywistością jest zwalniana ze sprostowania lub że osoba publiczna, której dotyczą te rozpowszechnione fakty, nie może dochodzić możliwej korekty błędów, wymagać eliminacji fałszywych twierdzeń z Internetu itp.

PRZYKŁAD. *Raport prezentowany w telewizji zawiera informacje opierające się na relacji źródła dziennikarskiego dotyczącej przemocy oraz molestowania seksualnego osoby publicznej. W ramach sprawy ustalono, iż fakt, że źródło dziennikarza zwracało się do organów państwowych z tytułu przemocy oraz molestowania seksualnego, nie jest wystarczającym dla określenia, czy źródło jest rzetelne w zakresie wypowiedzi dotyczących jego doświadczeń związanych z przemocą i molestowaniem. W związku z brakiem udokumentowanych dowodów w rozpatrywanej sprawie ustalono, że gospodarz programu telewizyjnego nadużył swojego prawa do publicznego rozpowszechniania informacji i przekroczył granice krytyki powoda jako osoby publicznej.*

6. Ochrona danych osobowych

- ▶ Europejskie rozporządzenie o ochronie danych (w dalszej części przewodnika zwane Rozporządzeniem), które weszło w życie w Unii Europejskiej, jak również na Litwie 25 maja 2018 r., obliguje państwa członkowskie Unii Europejskiej do łączenia prawa do ochrony danych osobowych z prawem do wolności słowa oraz informacji, z uwzględnieniem przetwarzania danych w celach dziennikarskich.
- ▶ Inspektor Etyki Dziennikarskiej monitoruje, czy Rozporządzenie jest przestrzegane w dziedzinie informacji publicznych.
- ▶ W pierwszych miesiącach wdrażania Rozporządzenia Litewscy dziennikarze zaczęli napotykać różne ograniczenia prawa do informacji.

³⁷ Kodeks Cywilny, art. 2.24, cz. 6

³⁸ Kodeks Cywilny, art. 2.24, cz. 6

PRZYKŁAD. *Od 2018 r. Główna Komisja Etyki Służbowej zadecydowała o niepublikowaniu archiwalnych danych deklaracji dotyczących interesów prywatnych, co miało negatywny wpływ na wysiłki związane ze wzmocnieniem transparentności sektora publicznego oraz zapobieganiem korupcji, jak również na wolność słowa i prawo społeczeństwa do informacji. Jednak grupa robocza, zgodnie z art. 29 Dyrektywy 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, ogłosiła, że interes społeczeństwa nie jest tożsamy z interesem publicznym, dlatego ilość publicznie dostępnych danych osobowych może być różna od danych prezentowanych kompetentnym władzom. Zgodnie z procedurą ustanowioną przez Głównego Archiwistę bardziej zbędne dane dotyczące deklaracji związanych z interesem prywatnym mogą być przechowywane przez trzy lata od ich zmiany; ponadto po zakończeniu służby cywilnej osoba ma ona prawo do żądania usunięcia publicznie ogłoszonej deklaracji. Państwowy Inspektorat Danych Osobowych uważa, że zgodnie z aktualnymi regulacjami prawnymi dotyczącymi interesów publicznych i prywatnych publiczne ujawnienie danych osobowych stanowi poważne zagrożenie dla prywatności osoby, dlatego też we wszelkich sprawach należy przeprowadzić ocenę w celu ustalenia, czy środek ten jest proporcjonalny do realizowanych celów. Należy przy tym uwzględnić wpływ nie tylko na osobę, której dane są publikowane, lecz również na inne osoby, jak również fakt, że po publicznym ujawnieniu danych osobowych możliwość kontrolowania dalszego wykorzystania jest tracona, stąd konsekwencje tego typu publikacji mogą być nieprzewidywalne.*

Prawo do zapomnienia

- ▶ „Prawo do zapomnienia” uwzględnione w Rozporządzeniu zapewnia możliwość usunięcia publicznych danych ze sfery publicznej w przypadku braku interesu publicznego względem tego typu danych oraz jeśli osoba zażąda ich usunięcia.
- ▶ Większość zapisów „prawa do zapomnienia” nie ma zastosowania w przypadku przetwarzania danych niezbędnego w celach egzekwowania prawa do wolności słowa oraz informacji.

PRZYKŁAD I. *W 2014 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej rozpatrywał sprawę dotyczącą prawa do zapomnienia i zadecydował, że amerykańska firma Google powinna redagować określone wyniki wyszukiwania i usuwać niektóre z nich po otrzymaniu żądania danej osoby. Zgodnie z postanowieniem TSUE, w przypadku otrzymania od osoby żądania o usunięcie informacji niewłaściwe, nieistotne i niedokładne dane dotyczące tej osoby muszą być usunięte z wyników wyszukiwania. W każdym przypadku Redakcja powinna indywidualnie dokonywać oceny czy osoba, której dane dotyczą ma prawo „być zapomniana” i czy informacje te nie leżą w interesie publicznym, jak również, czy odbiorca publiczny ma uprawniony i dobrze uzasadniony interes w poznaniu tych informacji.*

PRZYKŁAD II. *Europejski Trybunał Praw Człowieka również uwzględnia, że prawo osoby do poszanowania jej życia prywatnego obejmuje prawo osoby do zapomnienia jej naruszeń po określonym okresie. Na przykład w 2012 r. w sprawie M. M. v. Sąd w Wielkiej Brytanii orzekł, że ujawnienie informacji dotyczących zarzutów względem powoda, związanych z postępowaniem niezgodnym z prawem, które miało miejsce 12 lat wcześniej, powinno być postrzegane jako naruszenie prawa do poszanowania jej życia prywatnego. Dlatego też wyrok skazujący lub ostrzeżenie związane z odległą przeszłością osoby staje się częścią jej życia prywatnego, a życzenie osoby dotyczące niepublikowania tego typu informacji musi być respektowane zgodnie z „prawem do zapomnienia”.*

- ▶ Prawo do zapomnienia nie ma zastosowania do osoby skazanej za przestępstwo³⁹.

PRZYKŁAD. 10 lat temu portal informacyjny opublikował informacje dotyczące sprawy kryminalnej stanowiącej przedmiot dochodzenia publicznego. Skazany więzień zwrócił się do Redakcji, żądając usunięcia tych informacji, ponieważ wpisanie jego nazwiska w wyszukiwarkach dawało wynik w postaci starych artykułów. Portal informacyjny nie spełnił żądania i zasugerował skontaktowanie się z firmami zarządzającymi wyszukiwarkami takimi jak Google, Yahoo itp. w sprawie żądania dotyczącego usunięcia informacji.

7. Prawo handlowe

Ochrona tajemnic handlowych

- ▶ Instytucje państwowe, miejskie oraz inne instytucje, placówki, przedsiębiorstwa i organizacje nie mogą przekazywać mediom ani pozostałym osobom następujących informacji:
 - 1) tajemnic państwowych;
 - 2) tajemnic służbowych;
 - 3) tajemnic zawodowych;
 - 4) tajemnic handlowych;
 - 5) tajemnic bankowych;
 - 6) informacji prywatnych⁴⁰.
- ▶ Tajemnice handlowe obejmują następujące informacje, spełniające następujące kryteria obowiązkowe:
 - 1) nie są znane publicznie ani ogólnodostępne dla osób trzecich;
 - 2) mają wartość handlową (produkcyjną);
 - 3) są chronione;
 - 4) utrzymanie ich w tajemnicy nie jest zabronione przez prawo⁴¹.
- ▶ Przy ustalaniu, czy informacja stanowi tajemnicę handlową z punktu widzenia prawa, ważne jest, czy właściciel informacji poczynił uzasadnione starania w celu jej ochrony. Starania takie mogą obejmować środki fizyczne (np. przechowywanie informacji w sejfie, zamkniętej szafce, obszarze chronionym itp.), techniczne (np. kody, hasła, monitoring wideo itp.) i prawne (np. zatwierdzanie przez kierownika firmy listy tajemnic handlowych oraz podpisywanie jej przez pracowników firmy w celu zabezpieczenia tych informacji; zarząd firmy ustanawiający odpowiednie zasady tajemnic handlowych (produkcyjnych) oraz inne środki ochrony⁴².

³⁹ Wyrok 06-II-2003 TSUE w sprawie Lindqvist nr C-101/01, UE:C:2003:596, § 25 itp.

⁴⁰ UoPIOP, art. 18, cz. 1

⁴¹ Kodeks Cywilny, art. 1.116, cz. 1

⁴² Wyrok 26-06-2012 SNL w postępowaniu cywilnym G. V. v. JSC „J”. W. T., sprawa nr 3K-3-350 / 2012; Postanowienie w sprawie odpowiedzialności cywilnej 04-07-2012 UAB „D”. v. UAB „Ch”, sprawa nr 3K-3-326 / 2012 itp.

- ▶ W przypadku informacji uznawanych za poufne przez właściciela, będących jednak oczywistymi lub łatwo dostępnymi (takich jak ujawniane publicznie sprawozdania finansowe firmy, informacje publiczne dotyczące udziałowców, nowych projektów, partnerów biznesowych itp.), informacje te nie są traktowane jako poufne, niepodlegające konsekwencjom prawnym związanym z ich ujawnieniem, ekspozycją publiczną lub innym wykorzystaniem⁴³.

8. Prawo administracyjne

Uniemożliwianie dziennikarzom pracy

- ▶ Kodeks Wykroczeń Administracyjnych uwzględnia odpowiedzialność za zakłócanie dziennikarzom wykonywania ich obowiązków służbowych oraz odmowę przekazywania informacji.
- ▶ W takim przypadku odpowiedzialność dyscyplinarna lub administracyjna może mieć zastosowanie do pracowników instytucji państwowych oraz miejskich, jeśli:
 - 1) działania lub uchybienia kolidują z obowiązkami służbowymi dziennikarzy;
 - 2) osoba bezprawnie odmówi przekazania informacji publicznych przedstawicielom mediów.
- ▶ Odpowiedzialni za te wykroczenia są wyłącznie szefowie instytucji i placówek państwowych oraz miejskich, jak również pozostałych instytucji budżetowych⁴⁴.
- ▶ Pracownicy firm prywatnych nie ponoszą odpowiedzialności za utrudnianie uzyskiwania informacji.
- ▶ Bezprawna odmowa przekazania informacji wiąże się z grzywną w zakresie 20–140 euro dla szefów instytucji i placówek państwowych oraz miejskich, a w zakresie 50–300 euro dla kolejnego wykroczenia administracyjnego⁴⁵.

Odpowiedzialność administracyjna mediów

- ▶ W prawie administracyjnym niektóre wykroczenia podlegają pod odpowiedzialność administracyjną (ostrzeżenia, kary), z uwzględnieniem organizacji medialnych, dyrektorów medialnych oraz innych wyznaczonych osób odpowiedzialnych.
- ▶ Z tytułu naruszenia klasyfikacji informacji publicznych i/lub rozpowszechniania regulacji o negatywnym wpływie na rozwój nieletnich możliwe jest nałożenie przez Biuro Inspektora Etyki Dziennikarskiej grzywny w zakresie 300–850 euro oraz 900–2000 euro za kolejne wykroczenie⁴⁶. W przypadku tego samego naruszenia w programach radiowych lub telewizyjnych ich dyrektorzy lub inne osoby odpowiedzialne mogą otrzymać ostrzeżenie lub grzywnę w wysokości 550–1500 euro, a w przypadku kolejnego wykroczenia – grzywnę w wysokości 1500–4300 euro. Grzywny dla kierowników programów telewizyjnych są wyznaczane decyzją Litewskiej Komisji Radiowo-Telewizyjnej.

⁴³ Kodeks Cywilny, art. 1.116, cz. 2

⁴⁴ KWA, art. 537

⁴⁵ KWA, art. 547

⁴⁶ KWA, art. 79

- ▶ W przypadku lekceważenia instrukcji Urzędu Regulacji Komunikacji oraz nieusunięcia lub nieskasowania dostępu do informacji wizualnych obejmujących molestowanie lub informacji, których rozpowszechnianie zostało zabronione w ramach ochrony nieletnich przed negatywnym wpływem zgodnie z ustawą o informacjach publicznych, możliwe jest nałożenie grzywny w wysokości 200–640 euro, a w przypadku kolejnego wykroczenia – 670–1450 euro⁴⁷.
- ▶ Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumenta może nałożyć na media grzywnę w wysokości 300–560 euro z tytułu niezgodności z zakazami oraz wymogami dotyczącymi reklamy⁴⁸.
- ▶ Litewska Komisja Radiowo-Telewizyjna może nałożyć grzywnę w wysokości 150–200 euro na programy radiowe i telewizyjne oraz filmy telewizyjne i kinowe, które nie zostały przetłumaczone na język państwowy, a także grzywnę w wysokości 300–350 euro w przypadku kolejnego wykroczenia⁴⁹.
- ▶ Naruszenie honoru i godności osoby będącej politykiem państwowym, funkcjonariuszem publicznym, urzędnikiem państwowym lub administratorem publicznym⁵⁰, wyrażone w formie pisemnej, ustnej, gestami, w sposób obraźliwy, prowokacyjny lub poprzez innego rodzaju zachowanie, powoduje nałożenie grzywny w wysokości 50–300 euro.
- ▶ W przypadku wykroczenia mającego miejsce w przestrzeni komentarzy medialnych do odpowiedzialności pociągany jest autor komentarza. W takich przypadkach karę orzeka sąd, a sprawozdanie na temat wykroczenia administracyjnego przygotowuje szef instytucji, której urzędnik został poniżony, lub osoba przez niego upoważniona.
- ▶ W przypadku naruszenia honoru i godności urzędnika służby cywilnej, funkcjonariusza policji wojskowej i służb zwiadowczych nakładana jest grzywna w wysokości 90–140 euro⁵¹.
- ▶ W przypadku nieuzasadnionej klasyfikacji informacji, tj. ujawnienia lub utraty informacji, która nie powoduje szkód dla interesów państwa lub służb, przypisanie informacji do informacji stanowiących tajemnicę państwową lub służbową obejmuje ostrzeżenie lub grzywnę w wysokości 30–60 euro⁵².
- ▶ W przypadku dystrybucji bądź prezentowania symboli nazistowskich lub komunistycznych, jeśli nie służy to celom informacyjnym lub edukacyjnym, możliwe jest nałożenie grzywny w wysokości 150–300 euro⁵³.

9. Dane a ochrona nieletnich

- ▶ W przypadku publikowania informacji dotyczących nieletnich należy uzyskać zgodę ich rodziców (opiekunów). Nie oznacza to jednak, że filmowanie oraz fotografowanie nieletnich i publikacja w mediach informacji ich dotyczących jest zakazana. Jest to możliwe na przykład na wydarzeniach publicznych, w miejscach publicznych lub w innych tego typu okolicznościach.

⁴⁷ KWA, Art. 79

⁴⁸ KWA, 144 str.

⁴⁹ KWA, Art. 502

⁵⁰ KWA, 507 str.

⁵¹ KWA, Art. 508

⁵² KWA, Art. 554

⁵³ KWA, Art. 524

- ▶ Jeśli jednak po publikacji zdjęć osoby znajdujące się na zdjęciach wyrażą żądanie dotyczące wykorzystania wizerunku, niezbędne jest ich usunięcie.
- ▶ Media muszą zapewnić ochronę nieletnich przed publicznymi informacjami mającymi negatywny wpływ na ich rozwój fizyczny, mentalny i moralny.
- ▶ Można wyróżnić trzy grupy informacji szkodliwych dla nieletnich, zakazanych lub ograniczonych zgodnie z prawem: 1) informacje o treści erotycznej i pornograficznej; 2) informacje zawierające przemoc; 3) informacje, w ramach których możliwa jest identyfikacja nieletnich⁵⁴.
- ▶ Rola monitoringu ochrony nieletnich przed informacjami dla nich szkodliwymi pełniona jest przez Inspektora Etyki Dziennikarskiej.

Zakaz dotyczący informacji erotycznych i pornografii

- ▶ Pornografia jest na Litwie zakazana, a w przypadku jej dystrybucji stosowana jest odpowiedzialność karna⁵⁵.
- ▶ Informacje erotyczne to informacje promujące pożądanie seksualne, prezentujące faktyczny lub popełniany akt seksualny, innego rodzaju zaspokajanie seksualne lub akcesoria seksualne. Informacje erotyczne nie są na Litwie zakazane, lecz podlegają ograniczeniom.

Informacje zawierające przemoc

- ▶ Szczegółowy opis zachowania ludzi, zabijania zwierząt, torturowania oraz innego zachowania przeciwko istotom żywym, wywoływania bólu, dyskomfortu oraz innych rodzajów szkód (fizycznych, psychicznych, materialnych), jak również wandalizmu i/lub pozytywna ocena, pozytywna opinia dotycząca przemocy i okrucieństwa, zachęta do przemocy i okrucieństwa albo czerpanie z tego przyjemności. Informacje tego rodzaju nie mogą być publikowane.

Informacje umożliwiające identyfikację nieletnich

- ▶ Zabronione jest rozpowszechnianie informacji związanych z danymi osobowymi w mediach, które mogą mieć negatywny wpływ na rozwój nieletnich:
 - 1) w przypadku, gdy w związku z przestępstwem lub naruszeniem prawa opublikowane zostaną dane dotyczące tożsamości osoby podejrzanej, oskarżonej, skazanej lub ofiary będącej osobą nieletnią, nieukrywającą się przed organami egzekwowania porządku publicznego bądź sądem, które umożliwiają określenie jej tożsamości;
 - 2) w przypadku ujawnienia danych osobowych umożliwiających identyfikację osoby, która zadała sobie obrażenia, popełniła samobójstwo lub podjęła próbę jego popełnienia;
 - 3) jeśli przekazane dane dotyczące osoby nieletniej poniżają jej godność i lub naruszają jej interesy;
 - 4) w przypadku nadużycia zaufania oraz braku doświadczenia nieletnich oceny są prezentowane w kontekście negatywnych zjawisk społecznych;

⁵⁴ Ustawa o ochronie nieletnich przed negatywnym wpływem informacji publicznych (w dalszej części poradnika zwana UONPNWIP).

⁵⁵ KK, art. 309

5) w przypadku, gdy w kontekście negatywnych zjawisk społecznych prezentowane są zdjęcia lub nagrania nieletnich, umożliwiające określenie ich tożsamości.

PRZYKŁAD. *Gazeta opublikowała publikację dotyczącą osoby zmarłej, przy czym opublikowane zostało zdjęcie ciała (głowy) osoby zmarłej, jak również informacje dotyczące konfliktu rodzinnego w czasie, gdy znajomy osoby zmarłej został publicznie oskarżony o molestowanie seksualne jej nieletniej córki. Inspektor Etyki Dziennikarskiej nałożył grzywnę na dyrektora gazety, stwierdzając, że opublikowane zdjęcie ma negatywny wpływ na kategorię informacji dla nieletnich w przypadku prezentacji martwego ciała, ciała osoby umierającej lub poważnie uszkodzonego ciała w dużej skali, o ile tego typu prezentacja nie jest konieczna w celach identyfikacji. Orzeczono również, że dane dotyczące osoby nieletniej poniżyły jej godność i/lub naruszyły jej interesy. Decyzja została utrzymana przez sąd.*

- ▶ W ramach ochrony nieletnich przed informacjami szkodliwymi media są zobowiązane do publikacji tego typu informacji wyłącznie w miejscach, do których nieletni nie mają dostępu i/lub w czasie, gdy nieletni nie mogą uzyskać do nich dostępu. Portale informacyjne klasyfikują tego typu wiadomości jako N-18: Przed przyznaniem do nich dostępu zadawane jest czytelnikowi pytanie o to, czy ma on 18 lat.
- ▶ Stosowane są specjalne oznakowania oraz dobór czasu emisji widowisk i programów telewizyjnych (widowiska telewizyjne oznaczane indeksem S są transmitowane od 23.00 do 6.00, a programy telewizyjne oznaczone indeksem N-14 – w godzinach od 21.00 do 6.00, w przypadku negatywnego wpływu informacji o negatywnym wpływie na nieletnich poniżej 14 roku życia, a indeks N-7 jest stosowany w przypadku rozpowszechniania informacji mających negatywny wpływ na nieletnich poniżej 7 roku życia).
- ▶ Na przykład strona zawierająca elementy erotyczne powinna wykorzystywać systemy zabezpieczeń technicznych zapobiegające uzyskaniu przez nieletnich dostępu do niej itp.
- ▶ Odpowiedzialność administracyjna i cywilna jest stosowana w przypadku oznakowania i rozpowszechniania informacji, mogących negatywnie wpłynąć na rozwój nieletnich.

Środki dla mediów o wpływie administracyjnym na ochronę nieletnich przed naruszeniami związanymi z negatywnym wpływem informacji publicznych są stosowane rzadko, jednak możliwe jest przytoczenie przykładów z poprzednich spraw sądowych.

PRZYKŁAD. *Program telewizyjny przedstawił raport dotyczący osoby skazanej za przestępstwo młodocianych, jednak zaprezentowano również informacje ujawniające tożsamość osoby nieletniej, z uwzględnieniem wieku dziewczyny, znaku drogowego ujawniającego nazwę wsi, w której mieszka, wspomniano również kilkakrotnie dokładne miejsce jej zamieszkania i pokazano dom, w którym mieszkała wraz ze swoją matką. Sąd doszedł do wniosku, że w programie telewizyjnym podano ilość informacji wystarczającą do identyfikacji osoby nieletniej oraz jej tożsamości. Mając na uwadze ustalone fakty, sąd stwierdził, że program telewizyjny ujawnił publicznie negatywne informacje, które mogły mieć negatywny wpływ na rozwój nieletnich i nałożył karę administracyjną.*

10. Prawo karne

- ▶ Odpowiedzialność karna jako ostateczny i wyłączny (*ultima ratio*) środek ma zastosowanie w przypadku wyjątkowo brutalnych naruszeń wolności słowa w razie naruszenia praw i swobód innych osób, społeczeństwa lub części społeczeństwa.

Odpowiedzialność karna mająca zastosowanie dla mediów

- 1) Jeśli rozpowszechniane informacje nie odpowiadają rzeczywistości i mogą wywołać lekceważenie, poniżenie lub podważenie zaufania do osoby, to są one traktowane jako zniesławienie, a osoba winna zniesławienia może ponieść karę grzywny, aresztu lub więzienia na okres maksymalnie jednego roku.
 - W przypadku osoby niesłusznie oskarżonej o popełnienie bardzo poważnego przestępstwa przez media osoba winna zniesławienia może otrzymać karę grzywny, aresztu lub więzienia na maksymalny okres 2 lat.
 - Odpowiedzialność za zniesławienie jest rozpatrywana wyłącznie w odpowiedzi na skargę ofiary, jej przedstawiciela, lub na żądanie prokuratora⁵⁶.
 - Odpowiedzialność za zniesławienie stanowi wyłączną odpowiedzialność osoby fizycznej. Oznacza to, że za ujawnienie informacji jest osobiście odpowiedzialny dziennikarz, redaktor lub inna osoba, a nie podmiot prawny, tj. firma zarządzająca mediami.
- 2) Za zlekceważenie pamięci osoby zmarłej
 - Każda osoba rozpowszechniająca publicznie fałszywe dane charakterystyczne dotyczące osoby zmarłej, mogące prowadzić do poniżenia lub naruszenia szacunku dla jej pamięci, może być ukarana pracami publicznymi, grzywną, ograniczeniem wolności lub aresztem⁵⁷.
 - Osoba jest odpowiedzialna za tego typu działania wyłącznie w przypadku skargi ze strony ofiary, oświadczenia jej przedstawiciela prawnego lub wniosku ze strony prokuratora.
 - Tego typu zachowanie przestępcze może mieć miejsce wyłącznie w formie bezpośredniej intencji, tj. sprawca musi zdawać sobie sprawę, że rozpowszechnia informacje niezgodne z rzeczywistością, że publicznie ogłaszane fałszywe cechy charakterystyczne nie mają oparcia w żadnych obiektywnych danych ani źródłach, a osoba rozpowszechniająca informacje mogące prowadzić do wzgardy lub nieufności względem pamięci osoby zmarłej musi być dokładnie znana.
 - W przypadku tego rodzaju przestępstwa przedmiot może stanowić wyłącznie osoba fizyczna, tj. dziennikarz, redaktor główny lub inna osoba odpowiedzialna. Podmiot prawny – przedsiębiorstwo lub instytucja – nie podlega postępowaniu karnemu z tytułu tego typu przestępstwa.
- 3) W przypadku podżegania do waśni⁵⁸
 - Każda osoba publicznie wyśmiewająca, podżegająca do nienawiści lub do dyskryminacji względem grupy ludzi bądź osoby należącej do grupy w związku z jej wiekiem, płcią, orientacją seksualną, niepełnosprawnością, rasą, narodowością, językiem, pochodzeniem, statusem społecznym, przekonaniem lub poglądami podlega karze grzywny lub więzienia na maksymalny okres 2 lat.

⁵⁶ KK, art. 154

⁵⁷ KK, art. 313

⁵⁸ KK, art. 170

- W przypadku wszczynania waśni pociągana do odpowiedzialności jest nie tylko osoba fizyczna, lecz również podmiot prawny. Oznacza to, że sprawę karną można wszcząć nie tylko przeciwko dziennikarzowi lub innej osobie rozpowszechniającej informacje publiczne, lecz również przeciwko firmie lub innemu podmiotowi prawnemu zarządzającemu mediami, np. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością publikującej gazetę, zarządzającej portalem internetowym lub kanałem telewizyjnym, stacją radiową itp.
- 4) Z tytułu innych działań przestępczych:
- ujawnienia tajemnic handlowych⁵⁹;
 - bezprawnego zbierania informacji dotyczących życia prywatnego osoby⁶⁰;
 - bezprawnego ujawnienia lub wykorzystania informacji dotyczących życia prywatnego osoby⁶¹;
 - aprobaty publicznej dla przestępstw międzynarodowych, przestępstw ZSSR lub naziwstowskich Niemiec przeciwko Republice Litewskiej, jej mieszkańcom, zaprzeczania im, poważnego upokorzenia itp. w odniesieniu do tych przestępstw⁶².
- Do 25 czerwca 2015 r. obowiązywała odpowiedzialność karna wobec zniewagi osoby oraz zniewagi względem osoby pełniącej administracyjne funkcje państwowe lub publiczne. Aktualnie przewidziana jest łagodniejsza forma odpowiedzialności za tego typu działanie – odpowiedzialność administracyjna – a wykroczenie jest depenalizowane, tj. odpowiedzialność karna za szkodę niemajątkową została zlikwidowana.
 - Mimo że Konstytucja stanowi, iż dezinformacja klasyfikowana jest jako przestępstwo, dotychczas Kodeks Karny nie przewiduje odpowiedzialności za rozpowszechnianie dezinformacji.

Domniemanie niewinności

- W przypadku raportowania z dochodzeń przedprocesowych oraz postępowań sądowych osoby rozpowszechniające informacje publiczne często ignorują tę zasadę, jednak wymagane jest poszanowanie zarówno dla prawa, jak i dla norm etyki dziennikarskiej.
- PRZYKŁAD.** *Wraz z rozpoczęciem dochodzenia przedprocesowego dotyczącego łapówkarstwa dziennikarz opisał podejrzanego jako łapówkarza, a nie osobę podejrzaną o wzięcie łapówki, mimo że wina nie została jeszcze udowodniona przez sąd.*
- Litwa przegrała wiele spraw przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w związku z naruszeniami domniemania niewinności poprzez publikację określonych oświadczeń prasowych⁶³.

Publikacja danych dotyczących dochodzenia przedprocesowego

- Wykorzystanie danych dotyczących dochodzenia przedprocesowego do innych celów, z uwzględnieniem informowania odbiorcy publicznego, jest wbrew domniemaniu niewinności oraz konstytucyjnej zasadzie wymierzania sprawiedliwości wyłącznie przez sąd.

⁵⁹ KK, art. 125

⁶⁰ KK, art. 167

⁶¹ KK, art. 168

⁶² KK, art. 170(2)

⁶³ Wyrok 26-03-2002 ETSC w sprawie Butkevičius v. Litwa, pozew nr. 48297/99 itp.

- ▶ Dane z dochodzenia przedprocesowego mogą być publikowane za zgodą prokuratora i wyłącznie osoby, które podpisały dokument zabraniający ujawniania danych, są pociągane do odpowiedzialności.
- ▶ Zakazana jest otwarta publikacja danych zbieranych podczas dochodzenia przedprocesowego, ponieważ nie są one zweryfikowane i mogą nie być później sprawdzane.

PRZYKŁAD. *Dane dotyczące dochodzenia przedprocesowego mogą stanowić wszelkie informacje dotyczące popełnionego przestępstwa, dlatego zabroniona jest ich publikacja, jednak w praktyce, w przypadku interesu publicznego, przynajmniej część danych jest publikowana przez dziennikarzy. Praktyka karania za to dziennikarzy nie istnieje – przedstawiciele władz nie są do tego uprawnieni, jednak Komisja Etyczna ds. Informacji Publicznych może uznać rozpowszechnianie danych dotyczących dochodzeń przedprocesowych za działanie nieetyczne.*

- ▶ Pełne ograniczenie informacji dotyczących dochodzeń przedprocesowych powinno być ograniczone do przypadków wyjątkowych. We wszystkich przypadkach, w których przedmiotem dochodzenia są dane dotyczące dochodzeń przedprocesowych, decydent zobowiązany jest do koordynacji zasad zachowania tajemnicy (jawności) oraz wolności słowa względem danych dotyczących dochodzeń przedprocesowych, zgodnie z zasadą proporcjonalności.
- ▶ Praktyka sądu stanowi, że osoba, która popełniła przestępstwo lub inne wykroczenia wbrew prawu, nie ma pełnego prawa do prywatności i nie może go oczekiwać – ona sama odmawia skorzystania ze swego prawa do życia prywatnego w zakresie określanym przez popełnione przez nią przestępstwo. W przypadku publikacji wyłącznie inicjałów przestępców cele zapobiegawcze związane z upublicznieniem tego typu wykroczeń nie zostałyby osiągnięte.

11. Inne problemy

Sieci społecznościowe

- ▶ Mimo że nie wspomina o nich żaden akt prawny, sieci społecznościowe powinny być traktowane jako szczególny rodzaj środków masowego przekazu, charakteryzujące się tym, że dołączając do nich, osoby indywidualnie określają zakres rozgłosu dla przekazywanych informacji. Dlatego też w tym przypadku stosowana jest koncepcja ograniczonego rozgłosu.
- ▶ W przypadku publikacji informacji z mediów społecznościowych w innych formach mediów niezbędne jest uzyskanie zgody osoby, która rozpowszechnia te informacje.
- ▶ Marketing liderów sieci społecznościowych (influencerów) stał się w ostatnich latach szczególnie popularny, a zasada działania jest stosunkowo prosta: Liderzy sieci społecznościowych z wieloma odbiorcami udostępniają pozytywne informacje na temat określonych marek i usług, dostarczając łącza do stron klienta oraz publikując różne zdjęcia lub filmy z reklamowanym produktem albo usługą. W ten sposób prezentują swoim wielbicielom markę lub usługę oraz otrzymują uzgodnioną kwotę honorarium. W ostatnich latach dość popularna w naszym kraju stała się również ukryta reklama.

PRZYKŁAD. *Post stylisty, reklamowany w sieci społecznościowej Facebook, promujący określoną firmę pożyczkową, przyciągnął nie tylko uwagę Banku Litwy, ale również użytkowników Internetu: Czy ta forma reklamy jest zgodna z ustawą o reklamowaniu?*

- ▶ Jednak dotychczas nie było przypadku otrzymania przez lidera sieci społecznościowej grzywny za ukrytą reklamę, nawet jeśli w sieciach społecznościowych można było znaleźć wiele podejrzanych materiałów. Tego rodzaju prezentacja informacji powinna być traktowana jako kryptoreklama, niezależnie od formy wynagrodzenia: opłaty lub wydawania darmowych produktów w formie płatności.
- ▶ W tego typu przypadkach Państwowy Urząd Ochrony Praw Konsumenta powinien stosować odpowiedzialność administracyjną za naruszenie zasady uznawania reklamy⁶⁴.

Przeciwdziałanie propagandzie

- ▶ Zabroniona jest publikacja informacji promujących propagandę wojenną, nakłanianie do wojny oraz nienawiści w mediach.
- ▶ Osoba przekonana, że tego typu wrażliwe informacje, które nie powinny być rozpowszechniane, zostały opublikowane, ma prawo zwrócić się do organu odpowiedzialnego za kontrolę informacji wrażliwych – Prokuratury Generalnej – z uzasadnionym wnioskiem o wszczęcie dochodzenia, podjęcie decyzji oraz nałożenie obiektywnie koniecznych sankcji.

Strefy konfliktu i wojny

- ▶ Podczas sytuacji kryzysowych oraz potencjalnych sytuacji kryzysowych, po ogłoszeniu mobilizacji, w przypadku wojny lub stanu wyjątkowego oraz w innych przypadkach przewidzianych przez prawo środki masowego przekazu zobowiązane są do niezwłocznego i bezpłatnego ogłaszania obwieszczeń instytucji i placówek państwowych oraz miejskich lub umożliwienia instytucjom i placówkom państwowym oraz miejskim bezpłatnego publikowania powiadomień dotyczących sytuacji kryzysowych podczas przekazów na żywo.
- ▶ W przypadku wojny lub stanu kryzysowego Parlament może zgodnie z prawem ustanowić ograniczenia dotyczące działalności producentów informacji publicznych i/lub rozpowszechniających informacje publiczne i/lub innych obowiązków niezbędnych do ochrony interesów obywateli i społeczeństwa.

Terroryzm i katastrofy

- ▶ Rozporządzenie Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 1003 (1993) w sprawie etyki dziennikarskiej wymaga, aby media chroniły wartości demokratyczne w określonych sytuacjach konfliktu i napięć w społeczeństwie (na przykład w dziedzinie terroryzmu, dyskryminacji nieletnich, ksenofobii, katastrof, wojny itp.).

⁶⁴ KWA, art. 145

ZAŁĄCZNIK

ROZPORZĄDZENIE ZGROMADZENIA PARLAMENTARNEGO NR 1003 (1993) W SPRAWIE ETYKI DZIENNIKARSKIEJ, przyjęte 1 lipca 1993 r. Na 42. posiedzeniu Zgromadzenia

Zgromadzenie zatwierdza następujące zasady etyki dziennikarstwa i wierzy, że należy je stosować w tym zawodzie w całej Europie.

Wiadomości i opinie

1. Oprócz legalnych praw i obowiązków ustanowionych w istotnych normach prawa media mają zobowiązanie natury etycznej względem obywateli oraz społeczeństwa, co należy aktualnie podkreślać, w czasie gdy informacje i komunikacja odgrywają bardzo ważną rolę w formowaniu indywidualnych postaw obywateli oraz w rozwoju życia społecznego i demokratycznego.
2. Zawód dziennikarza obejmuje prawa i zobowiązania, swobody i obowiązki.
3. Podstawową zasadą wszelkich rozważań etycznych dziennikarstwa jest konieczność wyraźnego rozróżnienia wiadomości i opinii, dzięki czemu nie jest możliwe pomylenie ich. Wiadomości to informacje dotyczące faktów i danych, podczas gdy opinie przekazują myśli, pomysły, przekonania i sądy wartościujące ze strony przedsiębiorstw medialnych, wydawców oraz dziennikarzy.
4. Rozpowszechnianie wiadomości powinno być oparte na prawdomówności, zapewnianej przez odpowiednie środki weryfikacji oraz środków dowodowych, jak również bezstronności w zakresie prezentacji, opisu i narracji. Pogłosek nie należy mylić z wiadomościami. Nagłówki i skróty wiadomości muszą jak najlepiej odzwierciedlać istotę prezentowanych faktów oraz danych.
5. Wyrażanie opinii może obejmować myśli i komentarze dotyczące ogólnych koncepcji oraz uwag dotyczących rzeczywistych zdarzeń. Opinie muszą być subiektywne, nie mogą i nie powinny być warunkowane kryterium prawdziwości. Musimy zapewnić, aby były wyrażane w sposób szczery i zgodny z etyką.
6. Opinie przyjmujące formę komentarzy dotyczących wydarzeń lub działań odnoszących się do osób lub instytucji nie powinny stanowić prób zaprzeczania lub ukrywania rzeczywistości faktów oraz danych.

Prawo do informacji jako podstawowe prawo człowieka. Wydawcy, właściciele i dziennikarze

7. Praca mediów polega na „mediacji”, zapewnianiu usług informacyjnych, a prawa posiadanie przez nie – w powiązaniu z wolnością słowa – zależne są od ich adresatów, czyli obywateli.

8. Informacja stanowi podstawowe prawo, które zostało uwypuklone przez orzecznictwo Komisji Europejskiej i Trybunału Praw Człowieka, dotyczące art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i uznane na mocy art. 9 Europejskiej Konwencji o telewizji ponadgranicznej, jak również we wszystkich konstytucjach demokratycznych. Posiadaczem praw jest obywatel, który ma również powiązane prawo wymagać, aby informacje dostarczane przez dziennikarzy były zgodne z prawdą w przypadku wiadomości oraz szczere w przypadku opinii, bez zakłóceń z zewnątrz ze strony organów władzy publicznej oraz sektora prywatnego.
9. Organy władzy publicznej nie mogą zakładać posiadania informacji. Przedstawiciele tych organów zapewniają podstawę prawną dla starań do zagwarantowania oraz szerzenia pluralizmu w mediach oraz zapewniania, aby tworzone były warunki niezbędne do egzekwowania wolności słowa oraz prawa do informacji i wykluczania cenzury. Ponadto Komitet Ministrów ma świadomość tego faktu, jak wykazała jego Deklaracja o wolności wypowiedzi i informacji, przyjęta 29 kwietnia 1982 r.
10. Mając do czynienia z dziennikarstwem, należy mieć na uwadze, że polega ono na mediach stanowiących część struktury korporacyjnej, w ramach której należy wyróżnić wydawców, właścicieli i dziennikarzy. W tym celu, oprócz ochrony wolności mediów, niezbędna jest również ochrona wolności wewnątrz mediów oraz zabezpieczanie przed naciskami wewnętrznymi.
11. Organizacje prasowe muszą traktować się jako szczególne agencje socjoekonomiczne, których cele w dziedzinie przedsiębiorczości muszą być ograniczane przez zapewnianie dostępu do podstawowego prawa.
12. Organizacje prasowe muszą wykazywać transparentność w kwestiach własności i zarządzania mediów, umożliwiając obywatelom wyraźne określenie tożsamości właścicieli oraz zakresu ich interesu ekonomicznego w mediach.
13. W ramach organizacji prasowych wydawcy i dziennikarze muszą współistnieć, mając na uwadze, że uzasadnione poszanowanie dla orientacji ideologicznych wydawców i właścicieli jest ograniczone przez wymogi bezwzględne, dotyczące przekazywania wiadomości zgodnie z prawdą oraz opinii zgodnych z etyką. Jest to kluczowe dla poszanowania podstawowego prawa obywateli do informacji.
14. Wymogi te zmuszają nas do wzmocnienia zabezpieczeń wolności słowa dziennikarzy, ponieważ muszą oni w ostatniej instancji operować jako ostateczne źródła informacji. W ramach tego powiązania musimy prawnie rozszerzyć i wyjaśnić charakter klauzuli sumienia oraz tajemnicy zawodowej w odniesieniu do źródeł poufnych oraz harmonizacji przepisów krajowych w tej kwestii, dzięki czemu możliwe będzie ich wdrażanie w szerszym kontekście demokratycznej Europy.
15. Wydawcy, właściciele oraz dziennikarze nie powinni zakładać posiadania informacji. Organizacje prasowe nie mogą traktować informacji jako towaru, lecz jako podstawowe prawo obywatela. W tym celu media nie powinny wykorzystywać jakości ani treści wiadomości i opinii w celu zwiększenia kręgu odbiorców, przekładającego się na zwiększenie dochodów z reklam.
16. Jeśli mamy zapewnić etyczne traktowanie informacji, jej odbiorcy muszą być traktowani indywidualnie, a nie masowo.

Funkcja dziennikarstwa oraz jego działalność etyczna

17. Informacja i komunikacja, zgodnie z przekazem dziennikarstwa za pośrednictwem mediów, z ogromnym wsparciem ze strony nowych technologii, ma decydujące znaczenie dla rozwoju osób i społeczeństwa. Jest to nieodzowne dla życia demokratycznego, ponieważ, jeśli demokracja ma się w pełni rozwinąć, to musi zagwarantować udział obywateli w sprawach publicznych. Wystarczy powiedzieć, że taki udział byłby niemożliwy gdyby obywatele nie otrzymywali informacji dotyczących spraw publicznych, których potrzebują i które muszą być zapewniane przez media.
18. Znaczenie informacji, szczególnie wiadomości radiowych i telewizyjnych, dla kultury i edukacji zostało podkreślone w zaleceniu 1067 Zgromadzenia. Jej wpływ na opinię publiczną jest oczywisty.
19. Niewłaściwe byłoby wyciąganie wniosków ze znaczenia tej roli, że media faktycznie przedstawiają opinię publiczną i że powinny zastąpić szczególne funkcje organów władzy publicznej, instytucji o charakterze edukacyjnym lub kulturalnym, takich jak szkoły.
20. Oznaczałoby to przemianę mediów oraz dziennikarstwa w organa władzy lub kontrolerów władzy, mimo że nie byłyby one przedstawicielami obywateli ani nie podlegałyby takim samym mechanizmom kontroli demokratycznej jak organy władzy publicznej, a także nie posiadałyby wiedzy specjalistycznej odpowiednich instytucji kulturalnych i edukacyjnych.
21. Dlatego też dziennikarstwo nie powinno zmieniać prawdziwych, bezstronnych informacji i szczerych opinii oraz wykorzystywać ich w celach medialnych, w ramach prób tworzenia lub formowania opinii publicznej, ponieważ jego zasadność opiera się na efektywnym poszanowaniu dla podstawowego prawa obywateli do informacji jako części poszanowania wartości demokratycznych. W tym celu uzasadnione dziennikarstwo śledcze jest ograniczone przez wiarygodność i rzetelność informacji oraz opinii; jest niekompatybilne z kampaniami dziennikarskimi prowadzonymi na podstawie z góry założonych pozycji i interesów szczególnych.
22. W przypadku dziennikarstwa informacje i opinie muszą mieć poszanowanie dla domniemania niewinności, szczególnie w przypadkach nadal rozpatrywanych przez sąd; muszą też wstrzymywać się od wydawania sądów.
23. Należy szanować prawo osób do prywatności. Osoby zajmujące stanowiska w życiu publicznym są upoważnione do ochrony ich prywatności, z wyjątkiem przypadków, w których ich życie prywatne może mieć wpływ na ich życie publiczne. Fakt zajmowania przez osobę stanowiska publicznego nie pozbawia jej prawa do poszanowania jej prywatności.
24. Próba znalezienia równowagi między prawem do poszanowania życia prywatnego, gwarantowanym przez art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, a wolnością słowa ustanowioną w art. 10, jest dobrze udokumentowana w najnowszym orzecznictwie Komisji Europejskiej i Trybunału Praw Człowieka.
25. W zawodzie dziennikarza cel niekoniecznie uświęca środki, dlatego informacje muszą być uzyskiwane przy użyciu środków zgodnych z regułami prawa i etyki.
26. Na żądanie osób zainteresowanych prasa musi korygować, automatycznie, niezwłocznie i z wykorzystaniem wszystkich istotnych dostarczonych informacji wszelkie przekazane przez siebie fałszywe i błędne wiadomości i opinie. Przepisy krajowe powinny uwzględniać odpowiednie sankcje, a w stosownych przypadkach rekompensatę.

27. W celu harmonizacji zastosowania i egzekwowania tego prawa w państwach członkowskich Rady Europy musimy wdrożyć Rezolucję (74) 66 o prawie do odpowiedzi – sytuacji jednostki w stosunku do prasy, przyjętą przez Komitet Ministrów 2 lipca 1974 r., jak również odpowiednie zapisy Europejskiej Konwencji o telewizji ponadgranicznej.
28. W celu zapewnienia wysokiej jakości pracy oraz niezależności dziennikarzy muszą oni mieć zagwarantowaną odpowiednią płacę oraz odpowiednie warunki i miejsca pracy.
29. W relacjach utrzymywanych przez dziennikarza w ramach jego obowiązków z organami władzy publicznej oraz różnymi sektorami ekonomicznymi należy dołożyć starań w celu uniknięcia wszelkiego rodzaju zmywy, która może mieć wpływ na niezależność i bezstronność dziennikarstwa.
30. W dziennikarstwie nie należy mylić tematów kontrowersyjnych i sensacyjnych z tematami ważnymi pod względem dostarczania informacji. Dziennikarze nie mogą wykorzystywać swoich obowiązków głównie w celu zdobywania prestiżu lub wpływów indywidualnych.
31. Mając na uwadze złożoność procesu dostarczania informacji, który w coraz większym stopniu opiera się na wykorzystaniu nowych technologii, szybkości i zwięzłości, od dziennikarzy należy wymagać odpowiedniego szkolenia zawodowego.

Zasady dotyczące pracowników redakcji

32. W ramach działalności dziennikarskiej wydawcy, właściciele oraz dziennikarze muszą koegzystować. W tym celu należy ustalić zasady obowiązujące pracowników redakcji w celu uregulowania stosunków zawodowych między dziennikarzami a wydawcami i właścicielami w mediach, niezależnie od standardowych wymogów dotyczących stosunków pracy. Zasady takie mogą stanowić o tworzeniu zespołów redakcyjnych.

Sytuacje sporne i przypadki szczególnej ochrony

33. Pod presją czynników takich jak terroryzm, dyskryminacja nieletnich, ksenofobia czy wojna, w społeczeństwie dochodzi czasami do napięć i konfliktów. W takich okolicznościach media mają moralny obowiązek ochrony wartości demokratycznych, poszanowania godności człowieka, rozwiązywania problemów przy użyciu środków pokojowych i tolerancyjnych oraz konsekwentnego przeciwstawiania się przemocy i językowi nienawiści, a także konfrontowania i odrzucania wszelkiej dyskryminacji na podstawie kultury, płci i religii.
34. Nikt nie powinien pozostawać obojętny względem obrony wartości demokratycznych. W tym celu media mają do odegrania główną rolę w zapobieganiu napięciom; muszą promować wzajemne zrozumienie, tolerancję i zaufanie między różnymi społecznościami w regionach, w których ma miejsce konflikt – tak jak zadeklarował Sekretarz Generalny Rady Europy, który popiera środki budowy zaufania w dawnej Jugosławii.
35. Mając na uwadze bardzo szczególny wpływ mediów, zwłaszcza telewizji, na postawy dzieci oraz ludzi młodych, należy dołożyć starań w celu uniknięcia emisji programów, wiadomości i obrazów gloryfikujących przemoc, eksploatujących seks lub konsumeryzm, jak również wykorzystujących niestosowny język.

Etyka i samoregulacja w dziennikarstwie

36. Mając na uwadze niezbędne warunki i podstawowe zasady wymienione powyżej, media muszą podjąć się zapewnienia stanowczych zasad etycznych gwarantujących wolność słowa oraz podstawowe prawo obywateli do otrzymywania prawdziwych informacji i szczerych opinii.
37. W celu nadzorowania wdrożenia tych zasad należy ustanowić organy i mechanizmy samoregulacyjne, uwzględniające wydawców, dziennikarzy, związki osób korzystających z mediów, ekspertów ze świata akademickiego i sędziów, którzy będą odpowiadać za wydawanie rezolucji dotyczących poszanowania reguł etycznych w dziennikarstwie, przy uprzednim zobowiązaniu ze strony mediów do publikacji istotnych rezolucji. Pomoże to mającym prawo do informacji obywatelom w pozytywnej lub negatywnej ocenie pracy i wiarygodności dziennikarza.
38. Samoregulacyjne organy lub mechanizmy, związki osób korzystających z mediów oraz odpowiednie wydziały uniwersytetów mogłyby publikować corocznie badania prowadzone *a posteriori* w sprawie prawdziwości emisji informacji przez media, porównujące wiadomości z rzeczywistymi faktami. Służyłoby to jako barometr wiarygodności, który obywatele mogliby wykorzystać jako wskazówki dotyczące norm etycznych osiągniętych przez poszczególne media, ich działy, a nawet poszczególnych dziennikarzy. Odpowiednie mechanizmy korygujące mogą jednocześnie poprawić sposób wykonywania zawodu dziennikarza w mediach.